

Rapport

Opinieonderzoek demonstratievrijheid

Onderzoek I&O Research in opdracht van Amnesty International

Colofon

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2022/069

Datum

augustus 2022

Opdrachtgever

Amnesty International

Auteur

Asher van der Schelde

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1 Kennis over demonstratievrijheid	14
1.1 Kennis over demonstratievrijheid is niet optimaal	14
2 Houdingen t.o.v. demonstraties	16
2.1 Voorstanders zien middel tegen onrecht, tegenstanders zien geweld	16
2.2 Helft vindt dat demonstraties nodig zijn voor verandering	18
2.3 Toename in steun voor demonstratievrijheid	19
2.4 Centrumrechtse kiezer vinden demonstraties minder vaak nodig	20
2.5 Een op vijf nam eens deel aan een demonstratie	21
2.6 Split run: activisten roepen meer weerstand op dan demonstranten	22
2.7 Minste sympathie voor demonstranten en activisten vanuit ouderen	23
3 Vrijheid van meningsuiting	24
3.1 Meesten redelijk goed op de hoogte van vrije meningsuiting	24
3.2 Twee op drie vinden dat men zich te snel gekwetst voelt	25
3.3 Fors minder steun voor mogelijk discriminerende uitingen	26
4 Wanneer is een demonstratie (on)acceptabel?	27
4.1 Geweld wordt massaal afgekeurd	27
4.2 Beperkte veranderingen in opinie door de tijd	28
5 Wanneer is een verbod (on)acceptabel?	29
5.1 Overlast en geweld gezien als acceptabele reden voor verbod	29
5.2 Meer draagvlak voor verboden dan vier jaar geleden	30
6 Belangrijke demonstratieonderwerpen	31
6.1 Bijna helft vindt woningdemonstraties zeer belangrijk of essentieel	31
6.2 Naar politieke voorkeur	32
6.3 Naar migratieachtergrond, opleidingsniveau en leeftijd	33
7 Welke soorten demonstraties vindt men wenselijk en/of acceptabel?	34
7.1 Demonstratie voor ziekenhuismedewerkers gezien als wenselijk	35
7.2 Marginale effecten van informatievoorziening	36
8 Onderzoeksverantwoording	37

Samenvatting

Het aantal demonstraties in Nederland (maar ook internationaal) is de afgelopen jaren enorm toegenomen. Waar begin deze eeuw in ‘demonstratiehoofdstad’ Den Haag 350 demonstraties per jaar waren, werden er in 2021 1.874 geteld.¹

Ook dit jaar wordt weer veelvuldig gedemonstreerd. De eerste paar maanden stonden vooral in het teken van protesten tegen de coronamaatregelen terwijl ten tijde van het onderzoek (juni 2022) Nederland in de greep was van de acties van boeren tegen de stikstofmaatregelen, terwijl ook de Klimaatmars duizenden betogers trok.

Wettelijk kader

De grondwet zegt het volgende over demonstraties:

1) *Het recht tot vergadering en betoging wordt erkend, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet* en 2) *De wet kan regels stellen ter bescherming van de gezondheid, in het belang van het verkeer en ter bescherming of voorkoming van wanordelijkheden.*

Nationale en internationale wetgeving bieden geen ruimte om meningen die als kwetsend worden ervaren te verbieden. Ook mogelijk kwetsende uitingen vallen onder de vrijheid van meningsuiting en worden door het demonstratierecht beschermd. Alleen uitingen die aanzetten tot haat, discriminatie of geweld kunnen bestraft of verboden worden.

Enige overlast en hinder van een demonstratie moet in principe door omstanders, winkeliers en omwonenden geduld worden. Maar het kan op gespannen voet staan met punt 2 van het deel van de grondwet dat hierboven is geciteerd.

Het demonstratierecht beschermt ook spontane, niet aangemelde demonstraties. Het is in Nederland verplicht om een demonstratie aan te melden, maar een demonstratie mag niet ingeperkt of verboden worden alleen omdat een kennisgeving niet (tijdig) is ingediend.

Het demonstratierecht beschermt vreedzaam protest. Het gebruik van geweld is verboden. De politie moet een demonstratie beschermen tegen geweld van vijandig publiek. Een demonstratie inperken, laat staan verbieden, vanwege (dreigend) geweld door vijandig publiek is vaak in strijd met de mensenrechten.

Amnesty International, de opdrachtgever van het onderzoek, stelt het volgende: *“Het demonstratierecht in Nederland staat onder druk. Burgemeesters en politici zeggen het recht om te demonstreren heel belangrijk te vinden. Maar uit angst voor overlast worden demonstraties door lokale overheden te vaak ingeperkt of verboden. Dit duidt op een gebrek aan kennis want het demonstratierecht mag alleen in uitzonderlijke gevallen ingeperkt worden. Het beschermen en faciliteren van demonstraties is het mensenrechtelijke uitgangspunt.”*

---

¹ <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/protesten-zijn-vaker-verboden-of-spontaan-daardoor-is-er-eerder-strijd-met-de-politie-en-ontstaat-een-spiraal-van-verontwaardiging~b59b4f32/>

Om beter inzicht te krijgen in de kennis en opvattingen van de Nederlandse bevolking met betrekking tot dit onderwerp heeft I&O Research in opdracht van Amnesty International een opinieonderzoek uitgevoerd.

Belangrijkste bevindingen

- Nederlanders zijn goed op de hoogte van de vrijheid van meningsuiting, maar weten beduidend minder van demonstratievrijheid. Overal het algemeen denken Nederlanders dat de demonstratievrijheid beperkter is dan in werkelijkheid het geval is.
- Ruim de helft van Nederlanders (54%) vindt dat demonstraties nodig zijn voor maatschappelijke verandering. Bovendien zeggen zeven op tien (72%) dat iedereen vrij moet zijn om ergens tegen of voor te demonstreren. Dit aandeel is fors toegenomen ten opzichte van 2018 toen zes op tien (58%) dit vond.
- Desalniettemin vinden vier op vijf (82%) dat demonstraties verboden moeten kunnen worden als gevaar voor de openbare orde dreigt.
- Ook wanneer een demonstratie niet van tevoren is aangemeld vindt de helft (49%) een verbod acceptabel.
- Voorts vindt een ruime meerderheid het onacceptabel als tijdens een demonstratie beledigende spandoeken worden getoond of spreekkoren worden ingezet.
- Het onderwerp waarvoor wordt gedemonstreerd is van grote invloed op de mate van acceptatie. Zeven op tien vinden het acceptabel als ziekenhuismedewerkers demonstreren voor betere arbeidsomstandigheden, terwijl demonstraties van Extinction Rebellion, Kick out Zwarte Piet of tegen de coronamaatregelen door de meerderheid als onacceptabel worden ervaren.
- De mate van acceptatie voor een demonstratie hangt sterk samen met politieke ideologie. Aan de flanken is de mate van acceptatie doorgaans iets hoger, al verschilt dit sterk per onderwerp.

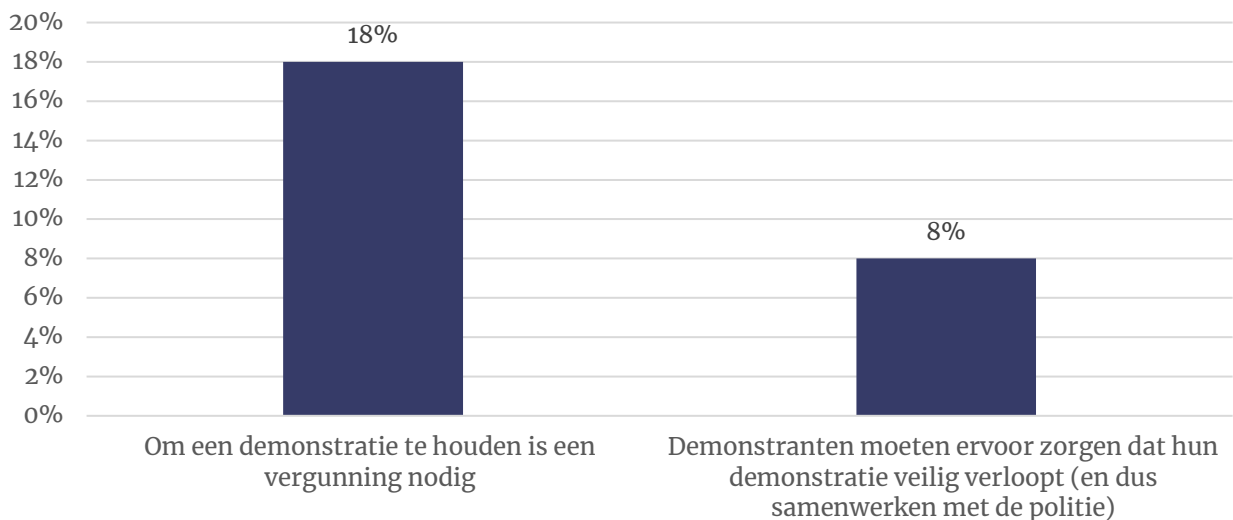

Demonstratievrijheid beperkter geacht dan in werkelijkheid het geval is

Overall het algemeen denken Nederlanders dat de demonstratievrijheid beperkter is dan dat in werkelijkheid het geval is. Onderstaande stellingen zijn immers onjuist terwijl de ruime meerderheid denkt dat dit wel juist is. In tegenstelling tot wat men denkt is geen vergunning nodig voor een demonstratie, en hoeven demonstranten niet samen te werken met de politie om ervoor te zorgen dat de demonstratie veilig verloopt.

Figuur 0.1: Percentage dat weet of schat dat onderstaande stellingen onjuist zijn

Basis: volledige steekproef (n=2.188)

Voorstanders: rechtvaardig, effectief en vreedzaam, tegenstanders wijzen op geweld

Alvorens de respondenten begonnen met de vragenlijst legden we hen de volgende open vraag voor: *Kunt u in uw eigen woorden uitleggen waar u aan denkt als u het woord 'demonstratie' hoort?* Dit stelde ons in staat een beeld te schetsen van de gedachten die mensen hebben bij dit onderwerp, zonder dat deze gedachten zijn gekleurd door de latere vragen.

Een deel van de respondenten geeft een feitelijke beschrijving van het begrip demonstratie ("een bijeenkomst van personen die hun mening of standpunt openbaar kenbaar willen maken") of noemen een recente demonstratie. Anderen laten duidelijk hun positieve ofwel negatieve mening horen.

Positief

Nederlanders met een positieve houding ten opzichte van demonstraties gebruikten daarbij doorgaans de volgende argumenten.

- Manier om op te komen tegen onrecht
- Kan verandering teweegbrengen
- Gebeurt doorgaans vreedzaam

Negatief

Nederlanders met een negatieve houding ten opzichte van demonstraties gebruikten daarbij doorgaans de volgende argumenten.

- Demonstraties gaan vaak gepaard met geweld en chaos
- Het is geen effectieve manier om iets te veranderen
- In essentie niet slecht, maar middel wordt nu misbruikt
- Aandachttrekkerij van demonstranten
- Het is niet constructief

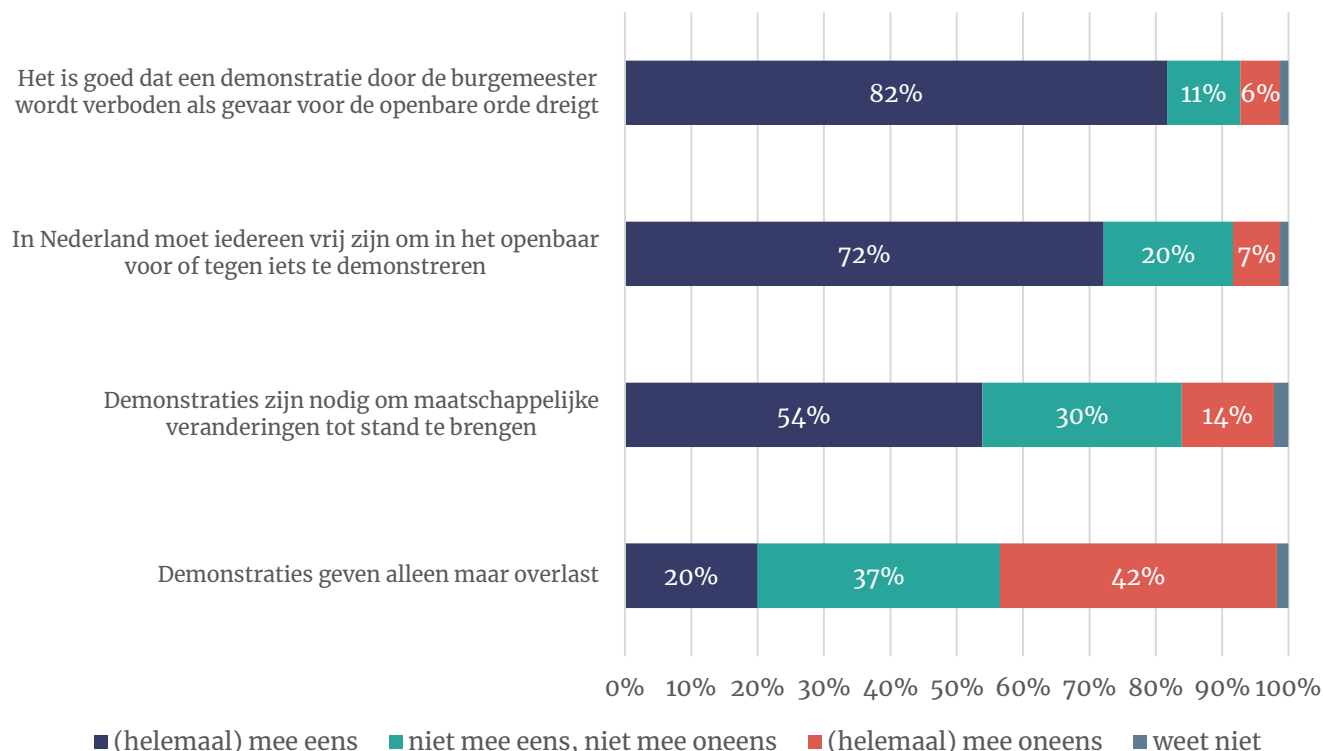
Demonstratievrijheid belangrijk, maar niet onbeperkt

De ruime meerderheid (72%) vindt dat iedereen vrij moet zijn om in het openbaar ergens voor of tegen te demonstreren. Bovendien vindt meer dan de helft (54%) van de Nederlanders dat demonstraties nodig om maatschappelijke veranderingen tot stand te brengen.

Naast de steun voor de vrijheid van demonstreren staat men ook achter de bevoegdheid van de burgemeester om de openbare orde te bewaken. Ruim acht op tien (82%) vinden goed als demonstraties worden verboden als gevaar voor de openbare orde dreigt. Een op vijf vindt zelfs dat demonstraties “alleen maar overlast geven” terwijl twee op vijf (42%) het daarmee oneens zijn. Slechts een kwart noemt demonstraties altijd vreedzaam.

Figuur 0.2: Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen?

Basis: volledige steekproef (n=2.188)

Angst voor geweld of overlast gezien als legitieme reden voor verbod

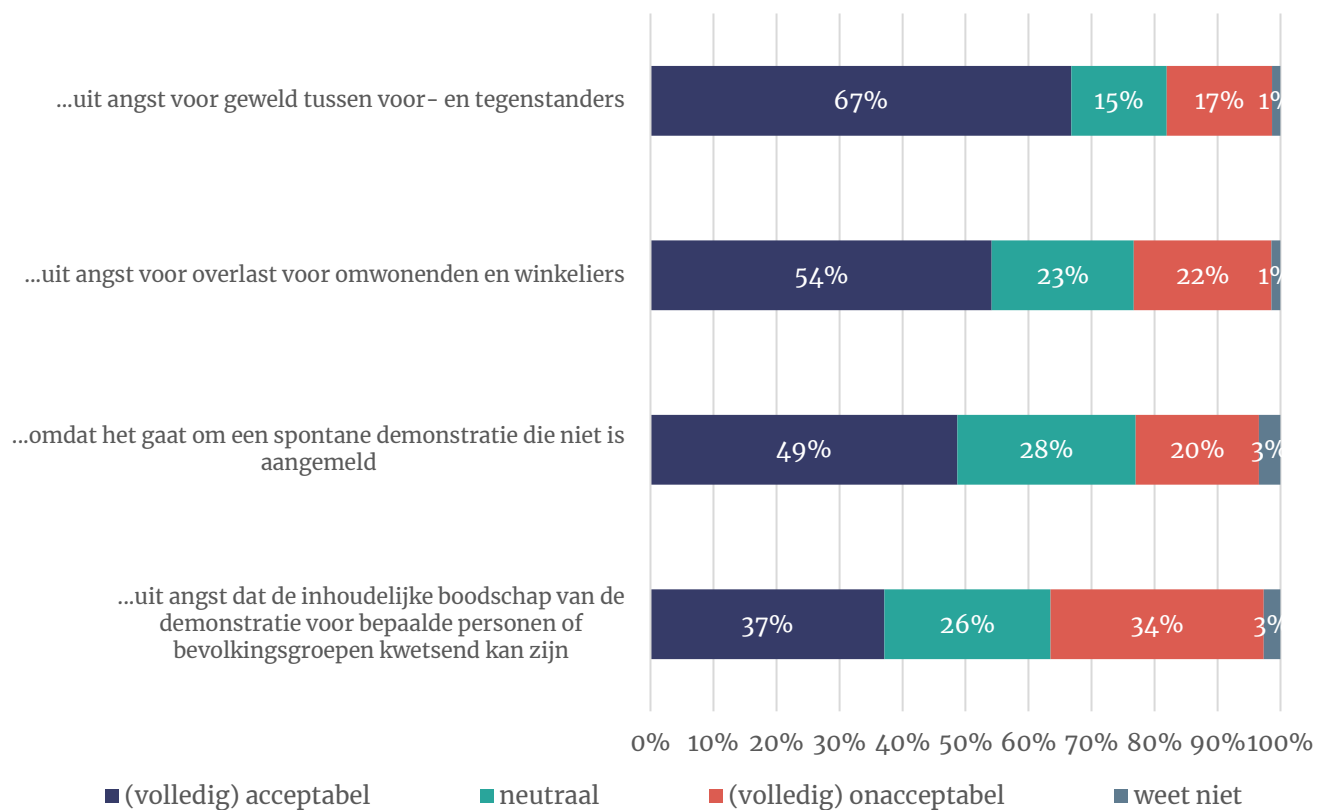
Vier op vijf (82%) Nederlanders vinden het goed dat een demonstratie wordt verboden als gevaar voor de openbare orde dreigt (zie figuur 0.2). Figuur 0.3 biedt inzicht in wanneer er volgens de Nederlandse bevolking sprake is van verstoring van de openbare orde en er dus volgens hen een rechtvaardiging is voor een verbod.

De meerderheid vindt dat een demonstratie van tevoren verboden moet kunnen worden uit angst voor geweld tussen voor- en tegenstanders (67%) of uit angst voor overlast voor omwonenden en winkeliers (54%). In 2018 vond de helft (51%) het acceptabel dat een demonstratie van tevoren zou worden verboden uit angst voor geweld. Dat deel is dus fors toegenomen.

Daarnaast vindt de helft (49%) dat spontane (niet aangemelde) demonstraties eveneens verboden moeten kunnen worden.

Ook steun voor de vierde stelling (verbod uit angst voor kwetsende boodschappen) is gestegen ten opzichte van 2018. Toen vond dertig procent dit acceptabel, inmiddels is dat 37 procent.

Figuur 0.3: Hoe acceptabel of onacceptabel vindt u het wanneer een demonstratie van tevoren wordt verboden... Basis: volledige steekproef (n=2.188)

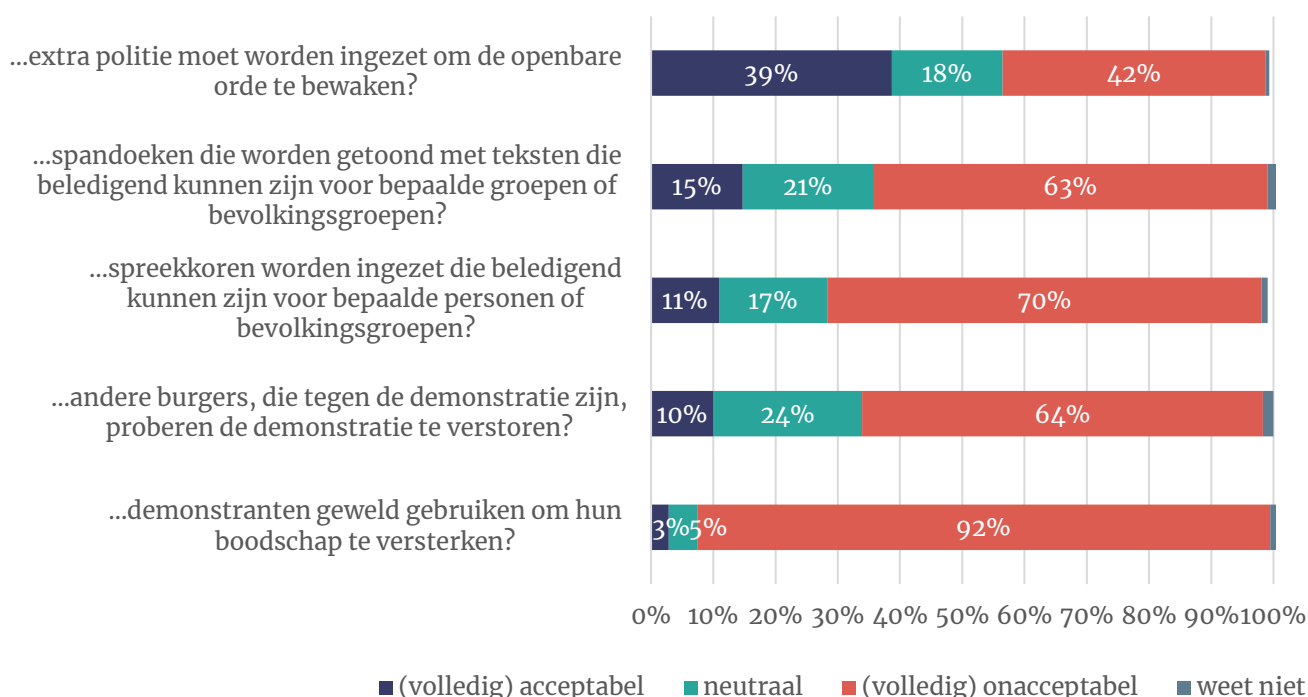
Geweld wordt massaal afgekeurd

Nederlanders zijn verdeeld over de vraag of het acceptabel is als er extra politie moet worden ingezet om de openbare orde te bewaken bij een demonstratie. Vier op tien (39%) vinden dit acceptabel en ongeveer evenveel (42%) vinden het onacceptabel.

Over de demonstratiemiddelen is meer eensgezindheid. Zes op tien (63%) vinden het onacceptabel als er bij een demonstratie spandoeken worden getoond of spreekkoren worden ingezet die beledigend kunnen zijn voor personen of bevolkingsgroepen. Ook zeggen twee op drie (64%) dat het onacceptabel is als tegenstanders een demonstratie verstoren. Slechts tien procent vindt dit wel acceptabel. Het gebruiken van geweld wordt door bijna iedereen (92%) afgekeurd.

Figuur 0.4: Kunt u aangeven hoe acceptabel of onacceptabel u het vindt als er bij een demonstratie...

Basis: volledige steekproef (n=2.188)

Steun voor demonstratievrijheid en bescherming openbare orde gaan hand in hand

Voorgaande paragrafen hebben laten zien dat de steun voor demonstratievrijheid is toegenomen (meer mensen vinden dat *iedereen* moet kunnen demonstreren), terwijl men ook vaker dan in 2018 voorstander is van een restrictief beleid ten aanzien van demonstraties. Immers, meer mensen vinden nu dat een demonstratie van tevoren moet kunnen worden verboden uit angst voor geweld of een kwetsende boodschap.

Een mogelijke verklaring hiervoor is dat demonstraties ideologisch steeds diverser zijn. In het verleden waren demonstraties over het algemeen afkomstig uit de links-progressieve hoek.² Demonstraties in de zestiger jaren hadden vaak pacifistische doelen (o.a. tegen de oorlog in Vietnam). In de jaren '80 vonden antikernwapendemonstraties plaats die honderdduizenden betogers trokken. Ook tot enkele jaren geleden waren grote demonstraties doorgaans als links c.q. progressief te betitelen. Te denken valt aan de klimaatmarsen en grootschalige protesten tegen het kabinetsbeleid van Balkenende II (o.a. tegen het restrictieve immigratiebeleid van minister Verdonk).

Inmiddels zijn demonstraties ideologisch diverser. De boerenprotesten van de afgelopen twee jaar tegen het stikstofbeleid worden vooral gesteund door rechts-conservatieve kiezers.³ Ook de demonstraties tegen de coronamaatregelen konden vaker op steun rekenen in die hoek.⁴

Het is aannemelijk dat deze ideologische verbreding van demonstraties ertoe heeft geleid dat meer mensen zich herkennen in deze vorm van protest en daardoor de *algemene* steun toeneemt. Tegelijkertijd zorgt deze verbreding ervoor dat meer mensen demonstraties zien plaatsvinden waar zij het inhoudelijk mee oneens zijn. Het is waarschijnlijk dat mensen eerder oog hebben voor wanordelijkheden (zoals geweld of overlast) bij protesten waar zij zelf niet achter staan, waardoor ook de steun voor een restrictiever beleid toeneemt.

---

² <https://www.socialevraagstukken.nl/interview/protestprofessor-jacquelin-van-stekelenburg-zet-niet-alle-demonstranten-weg-als-criminelen/>

³ <https://www.ioresearch.nl/actueel/zorgen-over-stikstof-maar-ook-begrip-voor-boer/>

⁴ <https://www.ioresearch.nl/actueel/veel-begrip-voor-ingrijpen-politie-bij-demonstratie/>

Mate van acceptatie hangt sterk af van onderwerp

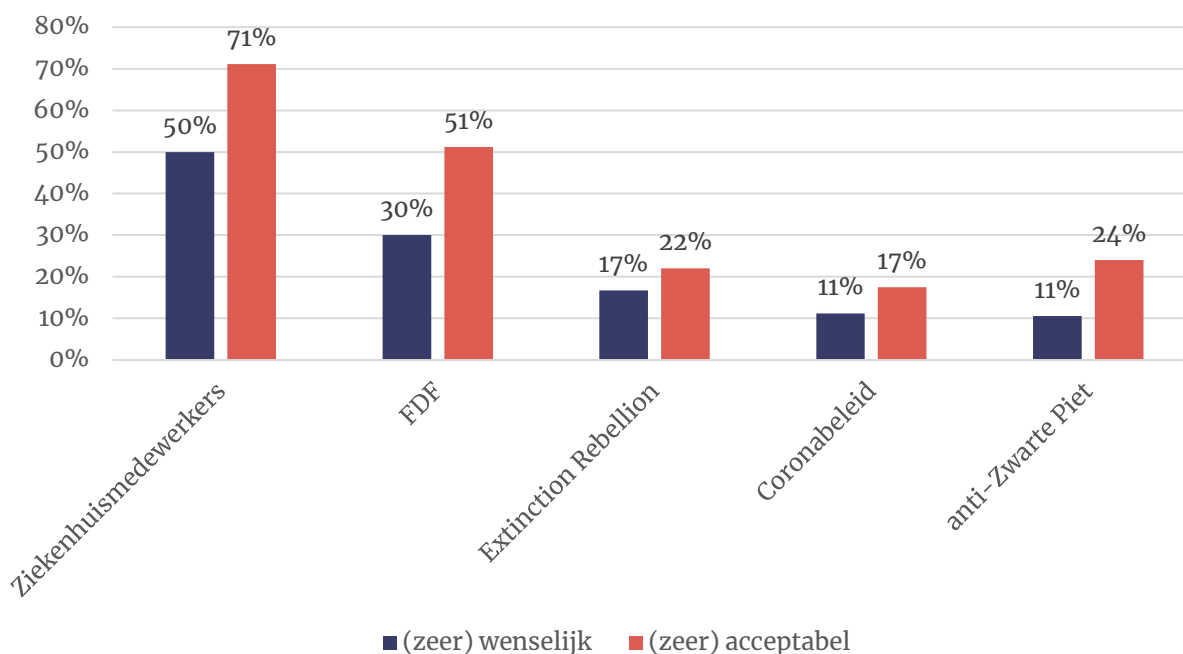
Tegen het einde van de vragenlijst werd de steekproef opgedeeld in zes gelijke delen die allen een situatieschets te zien kregen van een demonstratie die in de afgelopen twee jaar heeft plaatsgevonden. Vervolgens werd hen gevraagd in welke mate zij de demonstratie wenselijk en acceptabel achten.

Duidelijk is dat de mate van wenselijkheid en acceptatie sterk afhangt van het onderwerp waarvoor gedemonstreerd wordt. De helft (51%) vindt het protest van de Farmers Defence Force acceptabel terwijl drie op tien het als wenselijk zien. De demonstraties van Extinction Rebellion, tegen de coronamaatregelen en tegen Zwarte Piet worden doorgaans niet als acceptabel en/of wenselijk gezien.

Figuur 0.5: Kunt u aangeven hoe acceptabel of onacceptabel en wenselijk of onwenselijk u het vindt dat deze demonstratie plaatsvond?

Laten zien: % dat het (zeer) wenselijk en (zeer) acceptabel vindt. Overige antwoordopties: neutraal, onacceptabel/onwenselijk, zeer onacceptabel/onwenselijk en weet ik niet.

Basis: steekproef opgedeeld in zes ongeveer gelijke delen (n max = 403, n min = 352)

Politieke voorkeur speelt sterke rol in mate van acceptatie

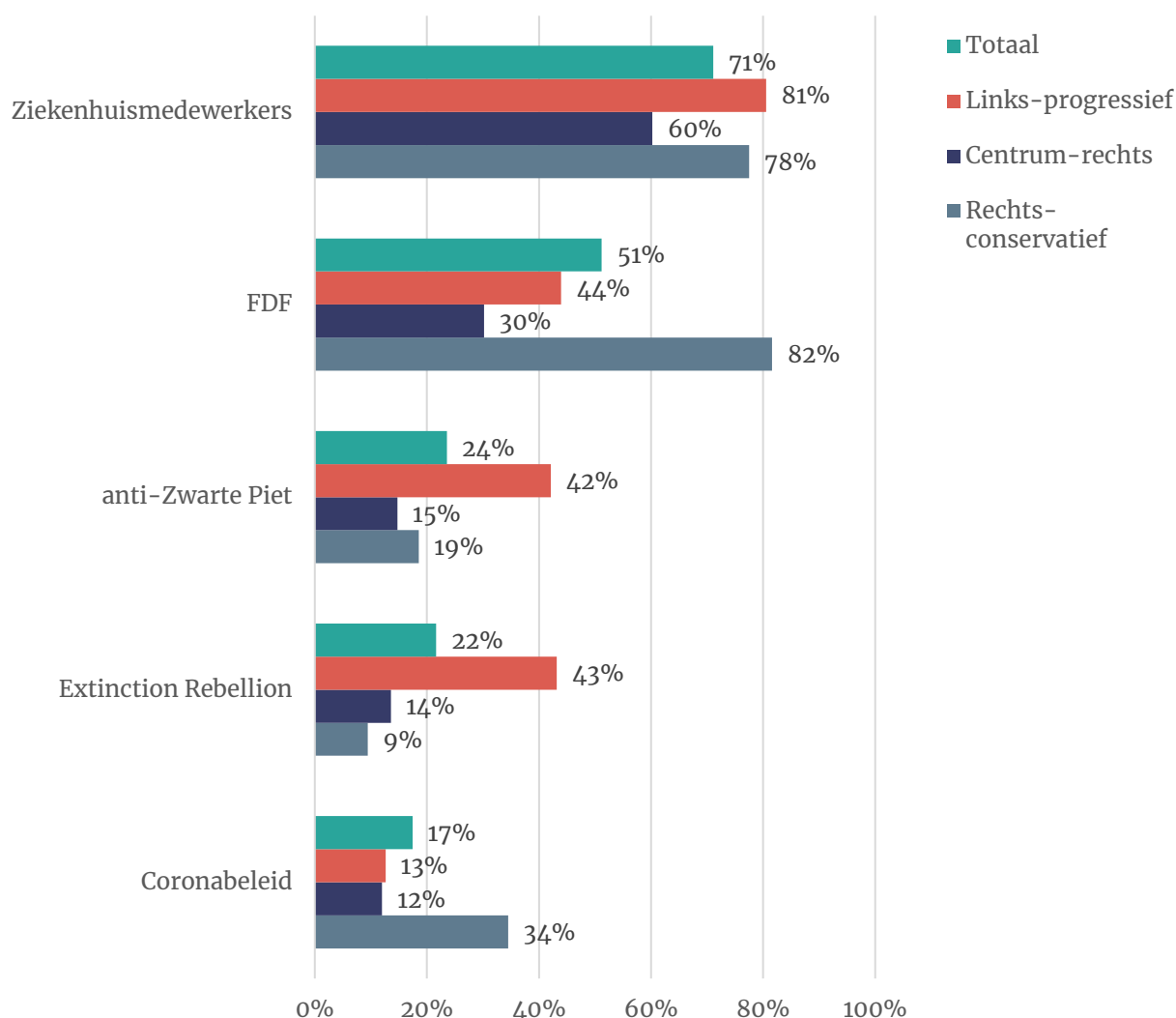
Tevens is duidelijk dat politieke voorkeur sterk samenhangt met de acceptatie van een demonstratie. Links-progressieve Nederlanders vinden demonstraties doorgaans iets vaker acceptabel dan anderen. Desondanks oordeelde slechts dertien procent van deze groep dat de demonstraties tegen de coronamaatregelen acceptabel waren.

Voor rechts-conservatieve kiezers geldt dat zij de demonstraties van de ziekenhuismedewerkers, FDF en coronacritici vaker dan gemiddeld acceptabel vinden. Demonstraties tegen Zwarte Piet en van Extinction Rebellion worden echter als zeer onacceptabel gezien door rechts conservatieven. Centrumrechtse kiezers zijn altijd sceptischer dan gemiddeld, al vinden zes op tien de protesten van de ziekenhuismedewerkers acceptabel.

Figuur 0.6: Kunt u aangeven hoe acceptabel of onacceptabel u het vindt dat deze demonstratie plaatsvond? (naar politieke voorkeur)⁵

Laten zien: % dat het (zeer) acceptabel vindt.

Basis: steekproef opgedeeld in zes ongeveer gelijke delen (n max = 403, n min = 352)

⁵ Links-progressief: D66, Volt, SP, PvdA, GroenLinks, PvdD en BIJ1. Centrum-rechts: VVD, CDA, CU, 50Plus. Rechts-conservatief: PVV, FvD, JA21, BBB, SGP en BvNL.

Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van woensdag 14 tot maandag 20 juni. In totaal werkten 2.188 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. Iedere vraag is beantwoord door de gehele steekproef. Het grootste deel van de steekproef (n=1.950) is afkomstig het I&O Research Panel, 238 respondenten deden mee via PanelClix. Dit zijn allen Nederlanders die voorheen door CBS werden aangeduid als Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond.

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2021. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard. Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van n=2.000 en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

1 Kennis over demonstratievrijheid

1.1 Kennis over demonstratievrijheid is niet optimaal

Nederlanders zijn matig op de hoogte van de demonstratievrijheid in Nederland. Over het algemeen denken Nederlanders namelijk dat de demonstratievrijheid beperkter is dan dat in werkelijkheid het geval is.

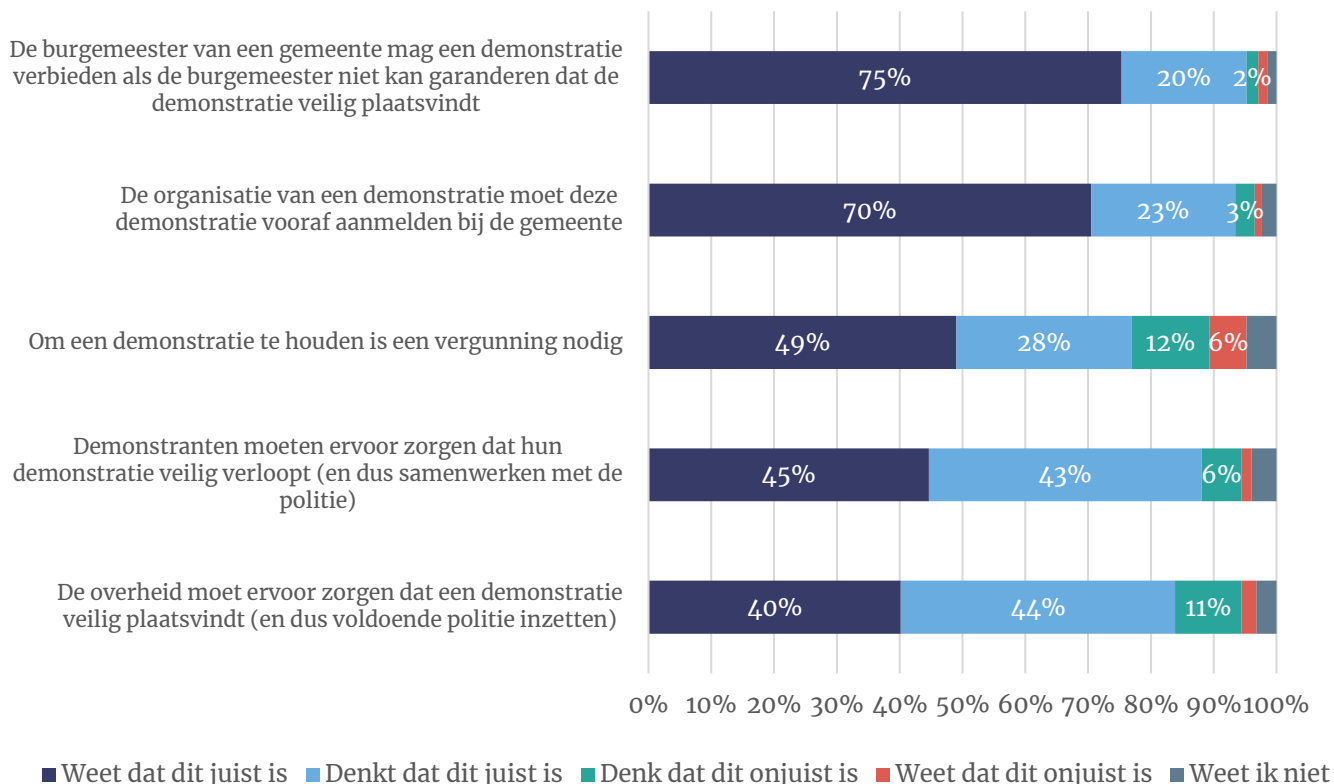
De eerste twee uitspraken (zie volgende pagina voor de stellingen) zijn juist en Nederlanders zijn hier goed van op de hoogte. Driekwart weet dat een burgemeester een demonstratie kan verbieden als hij/zij niet kan garanderen dat de demonstratie veilig plaatsvindt. Hierbij moet wel worden vermeld dat dit alleen kan om grootschalige wanordelijkheden te voorkomen. De burgemeester moet namelijk eerst nog allerlei andere maatregelen inzetten om de veiligheid te garanderen. Dit kan gaan om een beperking (demonstratie op een andere plaats of ander moment laten plaatsvinden) of om meer politie-inzet. Bij de tweede stelling moet worden opgemerkt dat het aanmelden van een demonstratie inderdaad verplicht is maar dat een demonstratie niet kan worden beperkt of verboden als dit niet is gebeurd.

Uitspraak drie (“om een demonstratie te houden is een vergunning nodig”) is onjuist. Een vergunning is geen wettelijke verplichting. Toch zegt de helft (49%) zeker te weten dat dit wel verplicht is en denkt ruim een kwart (28%) dit eveneens. Slechts zes procent weet dat de uitspraak onjuist is. Ook uitspraak vier toont aan dat veel Nederlanders kennis ontberen. Bijna negen op tien (88%) zeggen te weten (45%) of denken (43%) dat demonstranten ervoor moeten zorgen dat de demonstratie veilig verloopt. Veiligheid is primair de verantwoordelijkheid van de overheid (in dit geval de politie en de gemeente). De organisatie van een demonstratie kan niet verantwoordelijk gehouden worden voor eventuele schade of strafbaar gedrag van deelnemers of derden. Uitspraak vijf is daarom ook juist. Dit weet 40 procent. Nog eens 44 procent denkt dat dit juist is.

Figuur 1.1: Hieronder ziet u een aantal uitspraken. Wilt u aangeven of de uitspraak juist is of onjuist en of u dat weet of zo inschat?

Basis: volledige steekproef (n=2.188)

2 Houdingen t.o.v. demonstraties

2.1 Voorstanders zien middel tegen onrecht, tegenstanders zien geweld

Alvorens de respondenten begonnen met de vragenlijst legden we hen de volgende open vraag voor: *Kunt u in uw eigen woorden uitleggen waar u aan denkt als u het woord 'demonstratie' hoort?* Dit stelde ons in staat een beeld te schetsen van de gedachten die mensen hebben bij dit onderwerp, zonder dat deze gedachten zijn gekleurd door de latere vragen.

Een deel van de respondenten geeft een feitelijke beschrijving van het begrip demonstratie (“een bijeenkomst van personen die hun mening of standpunt openbaar kenbaar willen maken”) of noemen een recente demonstratie. Anderen laten duidelijk hun positieve ofwel negatieve mening horen.

Positief

Nederlanders met een positieve houding ten opzichte van demonstraties gebruikten daarbij doorgaans de volgende argumenten.

- Manier om op te komen tegen onrecht
- Kan verandering teweegbrengen
- Gebeurt doorgaans vreedzaam

“Dan denk ik aan onrecht wat bv bepaalde bevolkingsgroepen wordt aangedaan door met name de Overheid.”

“Dat je opkomt voor je rechten.”

“Demonstreren voor een vrije wereld, tegen oorlog, discriminatie en onrecht tegen vrouwen.”

“Het vredelievend protesteren tegen een bepaald besluit of regime, aanpak, etc. etc., waar een verschil van meningsuiting over bestaat.”

“Je stem laten horen tegen misstanden in de wereld.”

“Middel om door overheid serieus genomen te worden.”

“Tegenspraak, niet klakkeloos accepteren wat er boven je hoofd besloten wordt. Opkomen voor democratisch recht.”

“Vreedzaam je mening geven over hetgeen waar je het niet mee eens bent.”

“Op vreedzame wijze toonbaar maken dat je het er niet mee eens bent.”

Negatief

Nederlanders met een negatieve houding ten opzichte van demonstraties gebruikten daarbij doorgaans de volgende argumenten.

- Demonstraties gaan vaak gepaard met geweld en chaos
- Het is geen effectieve manier om iets te veranderen
- In essentie niet slecht, maar middel wordt nu misbruikt
- Aandachttrekkerij van demonstranten
- Het is niet constructief

“Boze mensen, agressie, dingen kapot maken, negatief.”

“Chaos en agressie.”

“Een hoop ellende en gedonder.”

“Kansloos geschreeuw. Vaak nodig, zelden effectief. Politiek trekt zich er niks van aan.”

“Kansloze missie.”

“Geweld, een demonstratie hier in Nederland gaat tegenwoordig alleen maar over in zinloos geweld met “stoere” mensen die onherkenbaar in beeld willen zijn. Wel ellende veroorzaken maar je gezicht durven te laten zien.”

“Groep mensen die het ergens niet mee eens zijn en het laatste jaar denk ik dan aan voornamelijk wappies.”

“Ergens voor of tegen zijn en daartegen/daarvoor demonstreren in de hoop de voor-/tegenstanders mee te krijgen. Tegenwoordig is het ook: overlast, vernielingen, ME/politie/waterkanon, vechtpartijen, tot aan plunderingen toe. Jammer, dat het er zo te pas en te onpas van gebruik gemaakt wordt tegenwoordig. Wees zuinig op dit recht en gebruik het spaarzaam voor de zaken die er ECHT toe doen.”

“Het hoort een vredige protest te zijn. helaas wordt het vaak door mensen aan gegrepen om vernielingen aan te richten.”

“Mensen die aandacht willen.”

“Negatief; vaak een stel zeurkousen die alleen maar kunnen vertellen hoe het niet moet of kan.”

“Hoe het dan wel kan of moet blijft meestal achterwege. Het is vaak zeuren om het zeuren en klagen om het klagen.”

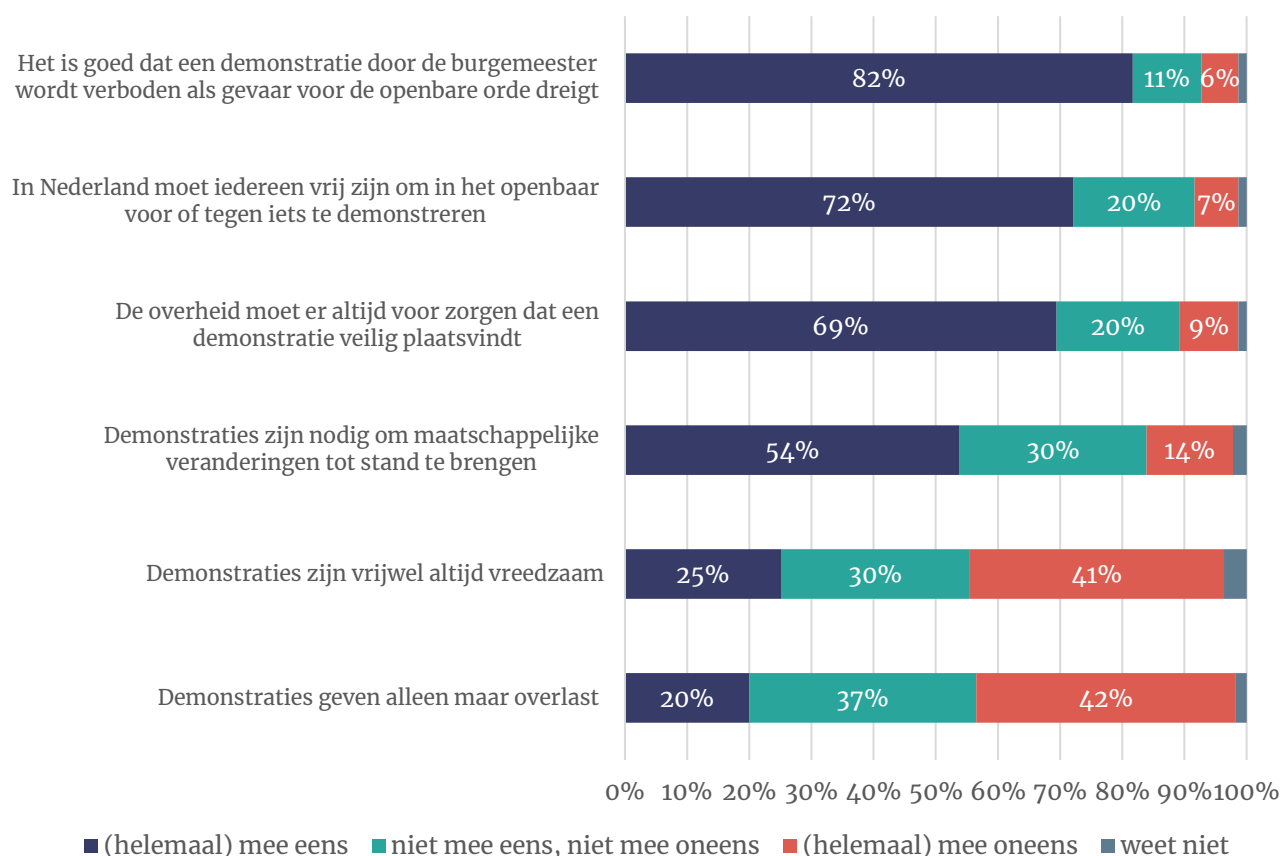
2.2 Helft vindt dat demonstraties nodig zijn voor verandering

De ruime meerderheid (72%) vindt dat iedereen vrij moet zijn om in het openbaar ergens voor of tegen te demonstreren. Bovendien vindt meer dan de helft (54%) van de Nederlanders dat demonstraties nodig om maatschappelijke veranderingen tot stand te brengen.

Ook is er steun voor de bescherming van de openbare orde. Slechts een kwart noemt demonstraties altijd vreedzaam. Ruim acht op tien (82%) vinden het dan ook goed als demonstraties worden verboden als gevaar voor de openbare orde dreigt. Een op vijf vindt zelfs dat demonstraties “alleen maar overlast geven” terwijl twee op vijf (42%) het daarmee oneens zijn.

Figuur 2.1: Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen?

Basis: volledige steekproef (n=2.188)

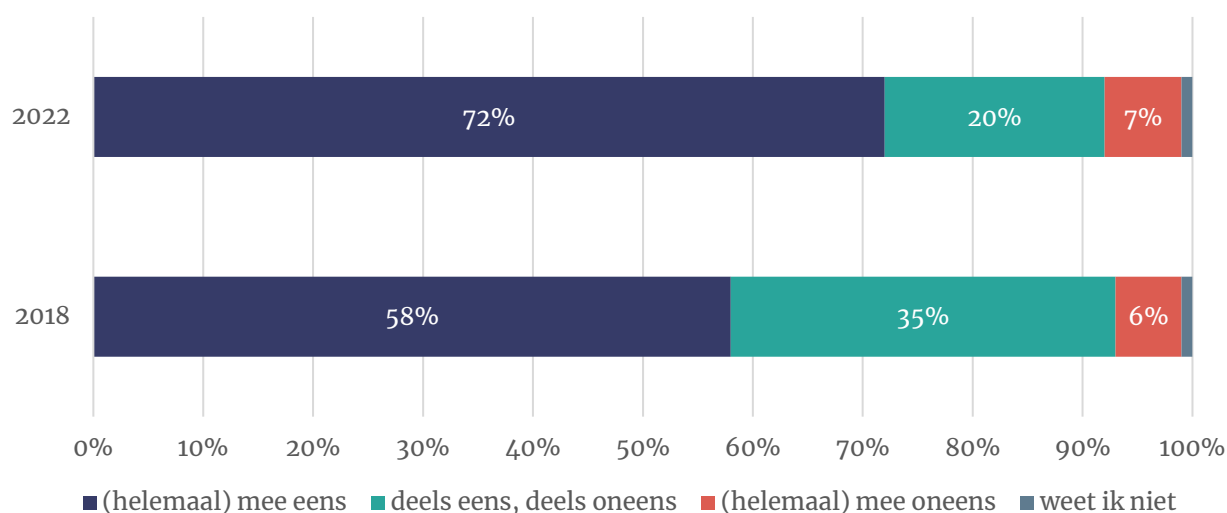

2.3 Toename in steun voor demonstratievrijheid

In 2018 zeiden zes op tien Nederlanders (58%) dat iedereen vrij moest zijn om in het openbaar te demonstreren. Inmiddels is dat percentage flink opgelopen tot 72 procent.

Het GFK-onderzoek uit 2018 geeft enig inzicht in wie de stelling onderschrijven en wie niet. De meeste steun komt van kiezers van SP, PvdA, GroenLinks en FvD. Zeven op tien van elk van deze kiezersgroepen onderschreef de stelling. Voor de laatste drie groepen geldt dat de steun inmiddels flink is toegenomen (PvdA 82% eens, GL 89% eens en FvD 95% eens). Daarnaast geldt dat van iedere kiezersgroep inmiddels 64 procent de stelling onderschrijft, behalve SGP-kiezers. Het GFK-onderzoek biedt geen inzicht in de steun onder andere kiezersgroepen waardoor het moeilijk is om te zien onder wie de steun het meest is toegenomen. De vraagstelling is exact gelijk aan de vraagstelling van het GFK-onderzoek.

Figuur 2.2: In Nederland moet iedereen vrij zijn om in het openbaar voor of tegen iets te demonstreren
Data 2018 van GFK-onderzoek

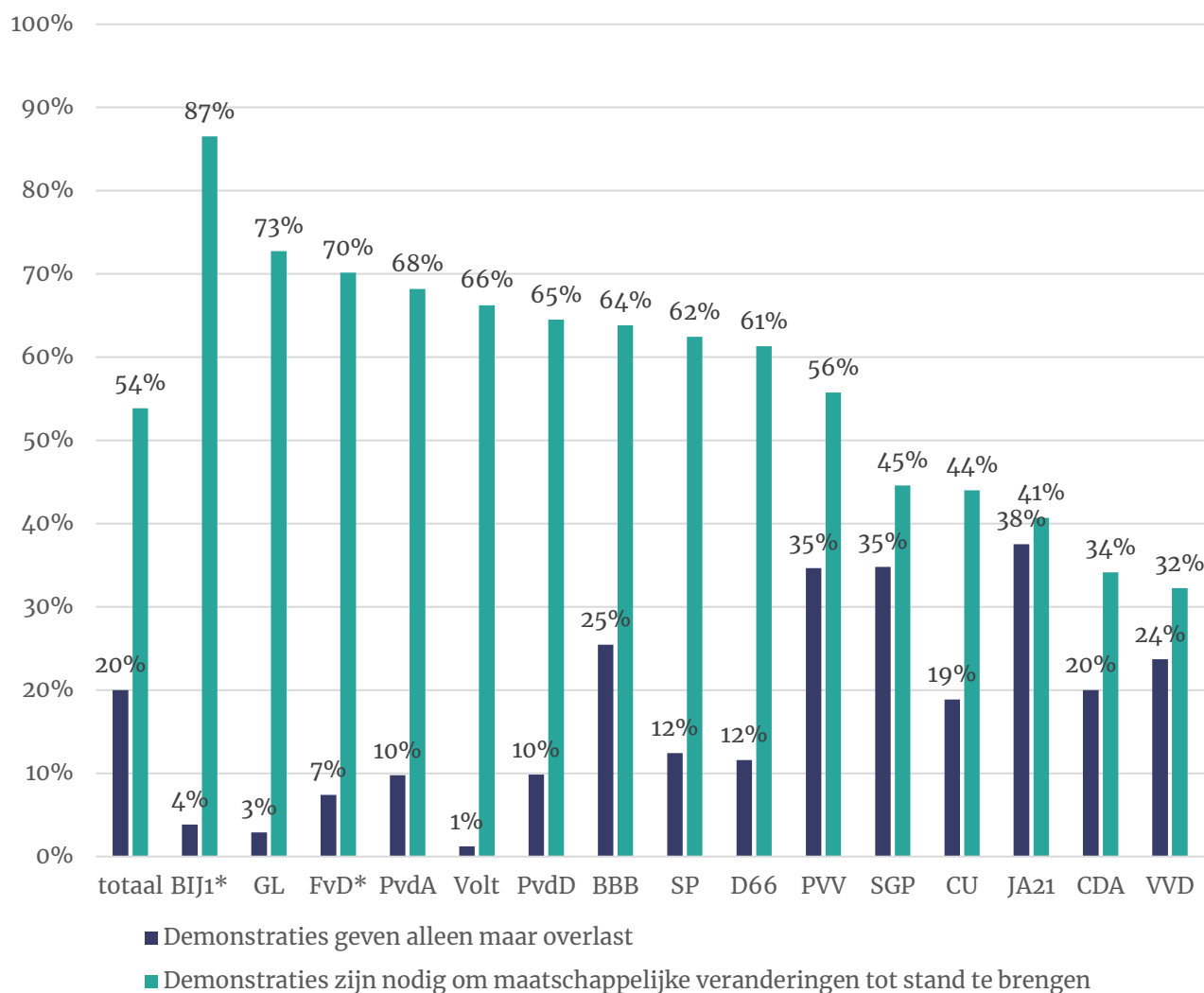

2.4 Centrumrechtse kiezer vinden demonstraties minder vaak nodig

Er is een samenhang tussen stemvoorkeur en houdingen t.o.v. demonstraties. Kiezers die nu zouden stemmen op een christelijke partij (SGP, CU en CDA) zijn minder vaak van mening dat demonstraties nodig zijn voor maatschappelijke verandering. Datzelfde geldt voor JA21- en VVD-kiezers. Kiezers van progressieve partijen én rechts-conservatieve partijen (vooral FvD en BBB) vinden demonstraties meestal wél nodig.

Figuur 2.2: Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen? (naar partijvoorkeur)⁶

Laten zien: % dat het (helemaal) eens is met de stellingen. Basis: volledige steekproef (n=2.188).

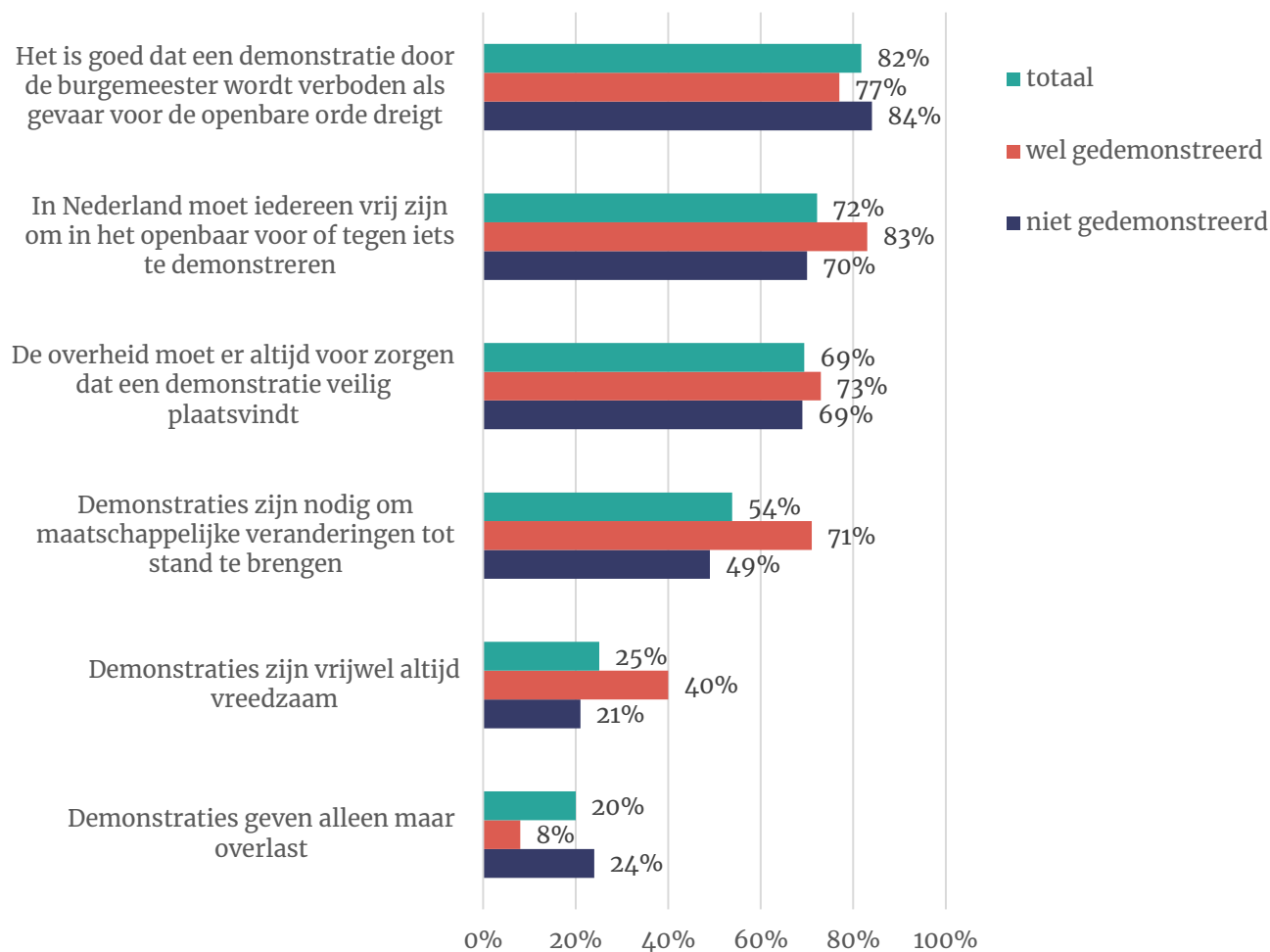
⁶ Percentages voor BIJ1 (n=20) en FvD (n=32) zijn indicatief vanwege het beperkte aantal waarnemingen

2.5 Een op vijf nam eens deel aan een demonstratie

Ruim een op vijf (22%) geeft aan wel eens te hebben meegedaan aan een demonstratie. Hun opvattingen over demonstratievrijheid verschillen sterk van Nederlanders die nog nooit hebben gedemonstreerd. Zo vinden Nederlanders met demonstratie-ervaring significant vaker dat demonstraties vrijwel altijd vreedzaam verlopen en nodig zijn om maatschappelijke verandering tot stand te brengen.

Figuur 2.4: Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen? (naar demonstratie-ervaring)

Basis: volledige steekproef (n=2.188).

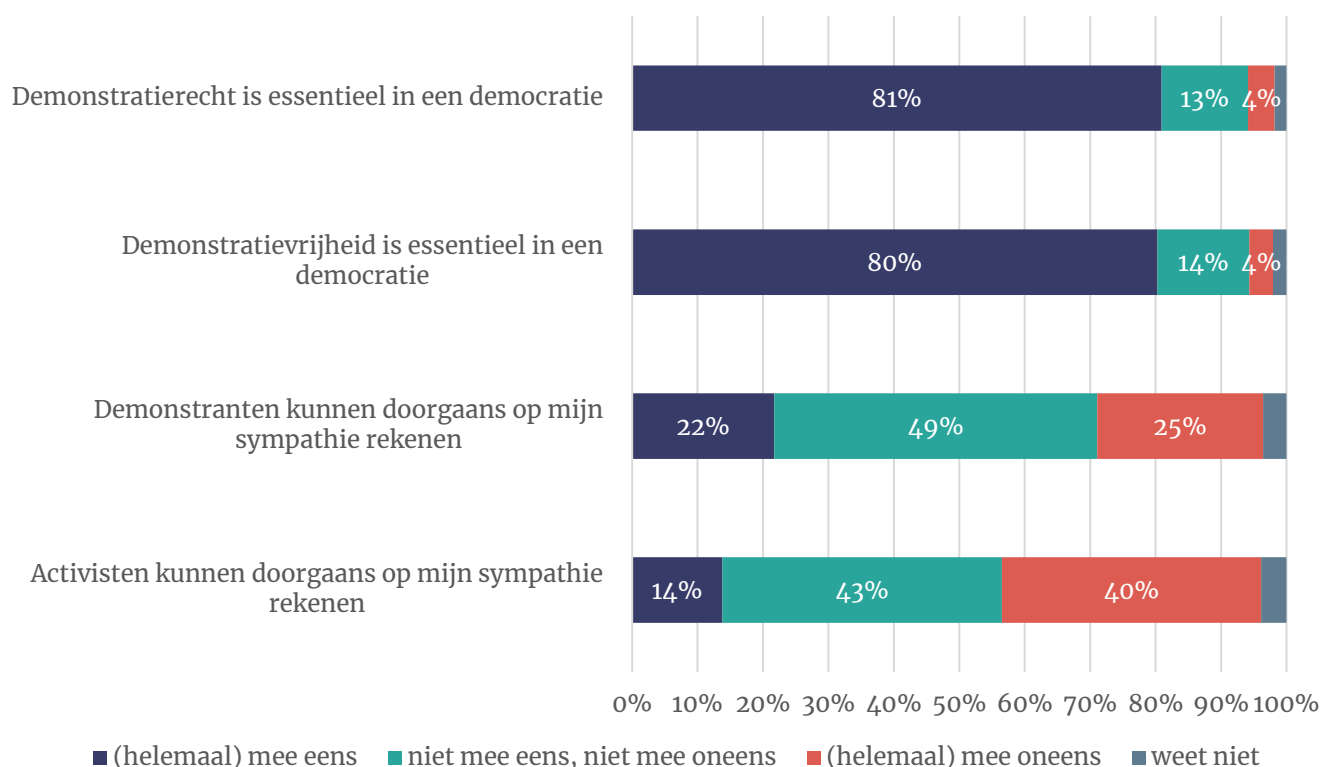
2.6 Split run: activisten roepen meer weerstand op dan demonstranten

Om het effect van verschillende termen te testen legden we twee stellingen split run voor. De helft van de respondenten kreeg de volgende twee stellingen te zien: “demonstratierecht is essentieel in een democratie” en “demonstranten kunnen doorgaans op mijn sympathie rekenen”. Bij de andere helft was demonstratierecht vervangen door demonstratievrijheid en demonstranten door activisten. De eerste split run had geen effect. Vier op vijf vinden demonstratierecht essentieel en vier op vijf vinden demonstratievrijheid essentieel.

De andere split run was wel van invloed. Het woord *demonstranten* wekt duidelijk meer sympathie op dan *activisten*.

Figuur 2.5: Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen?

Basis: random helft steekproef

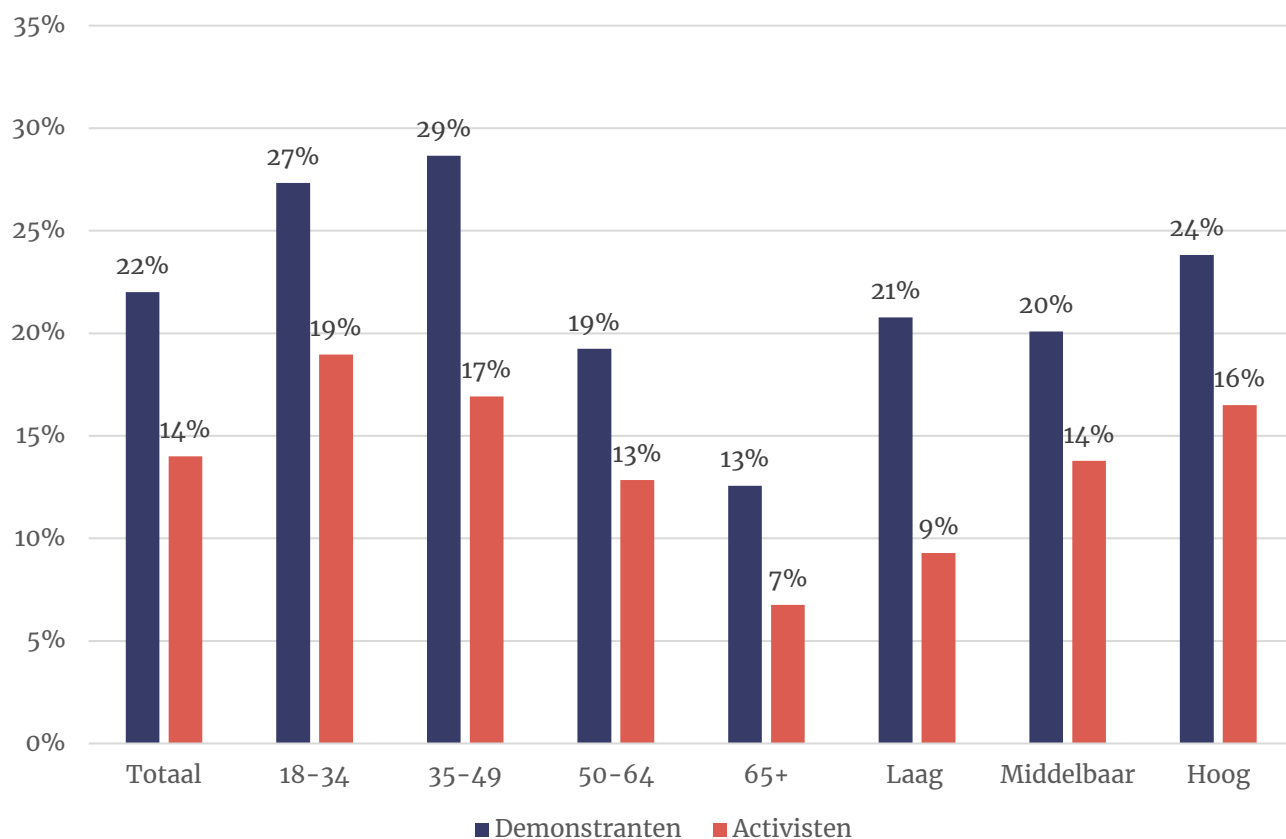
2.7 Minste sympathie voor demonstranten en activisten vanuit ouderen

Leeftijd hangt sterk samen met steun voor demonstranten en activisten. Nederlanders onder de 50 jaar steunen beide termen vaker dan Nederlanders van boven de 50.

Opvallend is dat steun voor demonstranten nauwelijks verschilt naar opleidingsniveau, terwijl hoogopgeleiden vaker zeggen sympathie te hebben voor activisten dan laagopgeleiden.

Figuur 2.6: Activisten/demonstranten kunnen doorgaans op mijn sympathie rekenen

Laten zien: percentage dat het (helemaal) eens is met de stelling. Basis: volledige steekproef (n=2.188)

3 Vrijheid van meningsuiting

3.1 Meesten redelijk goed op de hoogte van vrije meningsuiting

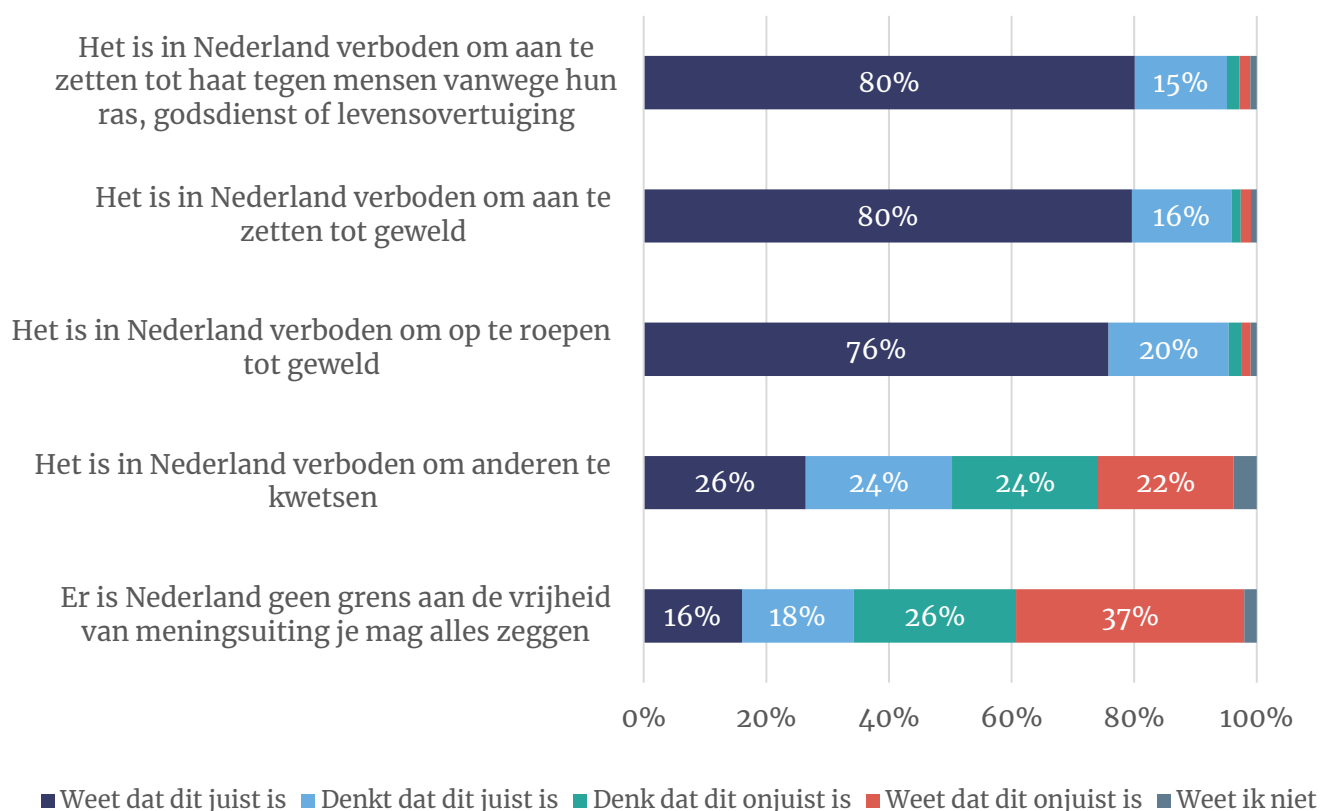
In tegenstelling tot demonstratievrijheid zijn de meeste Nederlanders wel redelijk goed op de hoogte van de regelgeving omtrent de vrijheid van meningsuiting. De eerste twee stellingen zijn waar. Het is Nederland verboden om aan te zetten tot haat tegen mensen vanwege hun ras, godsdienst of levensovertuiging of om aan te zetten tot geweld. Vier op vijf *weten* dat dit zo is. De rest (15%) *denkt* doorgaans dat dit zo is.

Het is Nederland niet verboden om anderen te kwetsen. Een vijfde (22%) weet dit. Een kwart (26%) zegt te weten dat dit wel verboden is, terwijl nog eens een kwart (24%) denkt dat dit zo is.

Bijna vier op tien (37%) Nederlanders weten dat er een grens is aan de vrijheid van meningsuiting. Een derde (34%) zegt te weten of denkt (ten onrechte) dat hier geen grens aan is.

Figuur 3.1: Hieronder ziet u een aantal uitspraken. Wilt u aangeven of de uitspraak juist is of onjuist en of u dat weet of zo inschat?

Basis: volledige steekproef (n=2.188)

3.2 Twee op drie vinden dat men zich te snel gekwetst voelt

De ruime meerderheid van de Nederlanders (65%) vindt dat mensen zich te snel gekwetst voelen door de mening van anderen. Twaalf procent is het daarmee oneens.

Een vijfde (21%) voelt zich vaak gekwetst door uitspraken van anderen die zij benoemen als “vrijheid van meningsuiting”.

Men vindt echter niet dat iedereen in het openbaar mag zeggen wat hij wil. Een op vijf (18%) is het eens met de stelling, terwijl 64 procent het oneens is.

Figuur 3.2: Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen?

Basis: volledige steekproef (n=2.188)

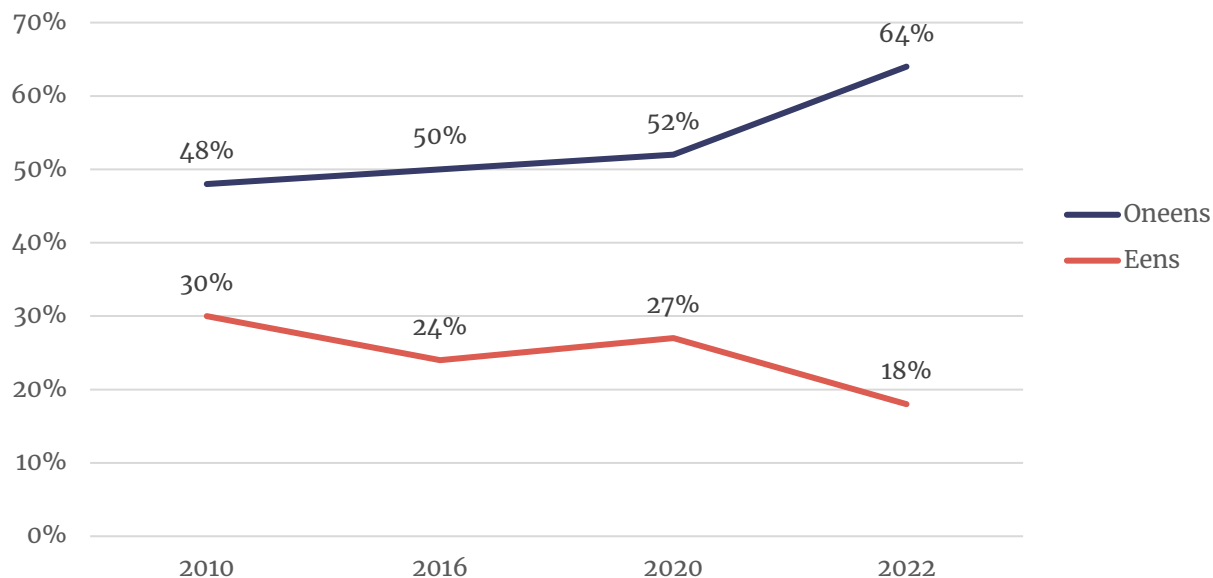

3.3 Fors minder steun voor mogelijk discriminerende uitingen

Duidelijk minder Nederlanders vinden nu dat 'iedereen in het openbaar mag zeggen wat hij wil, ook als dat leidt tot discriminatie'. Bij voorgaande metingen was ongeveer de helft het oneens met de stelling. Inmiddels is dat gestegen naar 64 procent. Slechts 18 procent is het eens met de stelling.

Figuur 3.3: Iedereen mag in het openbaar zeggen wat hij wil, ook als dat leidt tot discriminatie

Basis: volledige steekproef (n=2.188)

4 Wanneer is een demonstratie (on)acceptabel?

In het vorige hoofdstuk hebben we aangetoond dat er vrij brede steun is voor demonstreren aan sich, maar dat men vindt dat demonstraties ook verboden moeten kunnen worden als de openbare orde in het gedrang komt. In dit hoofdstuk illustreren we wanneer Nederlanders een demonstratie wel of niet acceptabel vinden en in hoeverre dit is veranderd door de tijd.

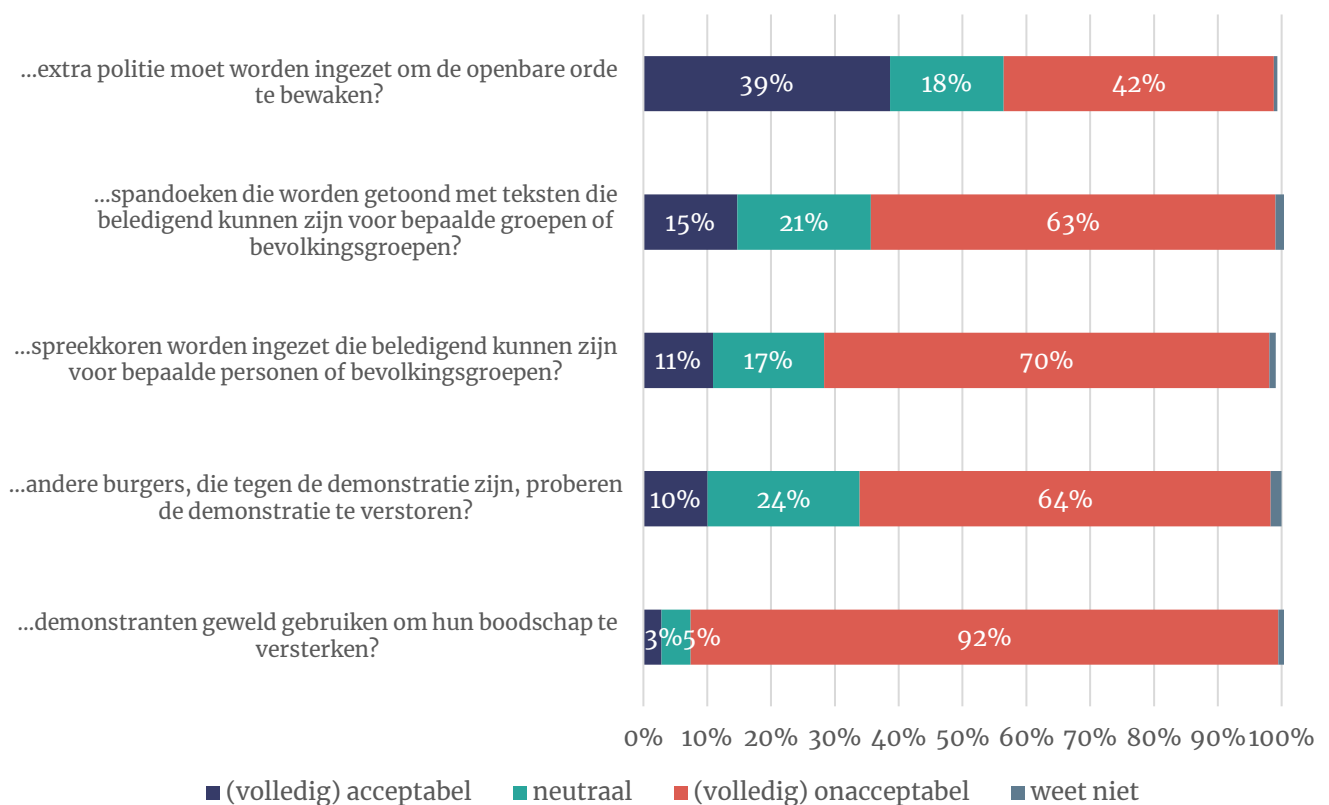
4.1 Geweld wordt massaal afgekeurd

Nederlanders zijn verdeeld over de vraag of het acceptabel is als er extra politie moet worden ingezet om de openbare orde te bewaken bij een demonstratie. Vier op tien (39%) vinden dit acceptabel en vier op tien (42%) vinden het onacceptabel.

Over de demonstratiemiddelen is meer eensgezindheid. Nederlanders vinden het onacceptabel als er bij een demonstratie spandoeken worden getoond of spreekkoren worden ingezet die beledigend kunnen zijn voor personen of bevolkingsgroepen. Ook zeggen twee op drie (64%) dat het onacceptabel is als tegenstanders een demonstratie verstoren. Slechts tien procent vindt dit wel acceptabel. Het gebruiken van geweld wordt door bijna iedereen (92%) afgekeurd.

Figuur 4.1: Kunt u aangeven hoe acceptabel of onacceptabel u het vindt als er bij een demonstratie...

Basis: volledige steekproef (n=2.188)

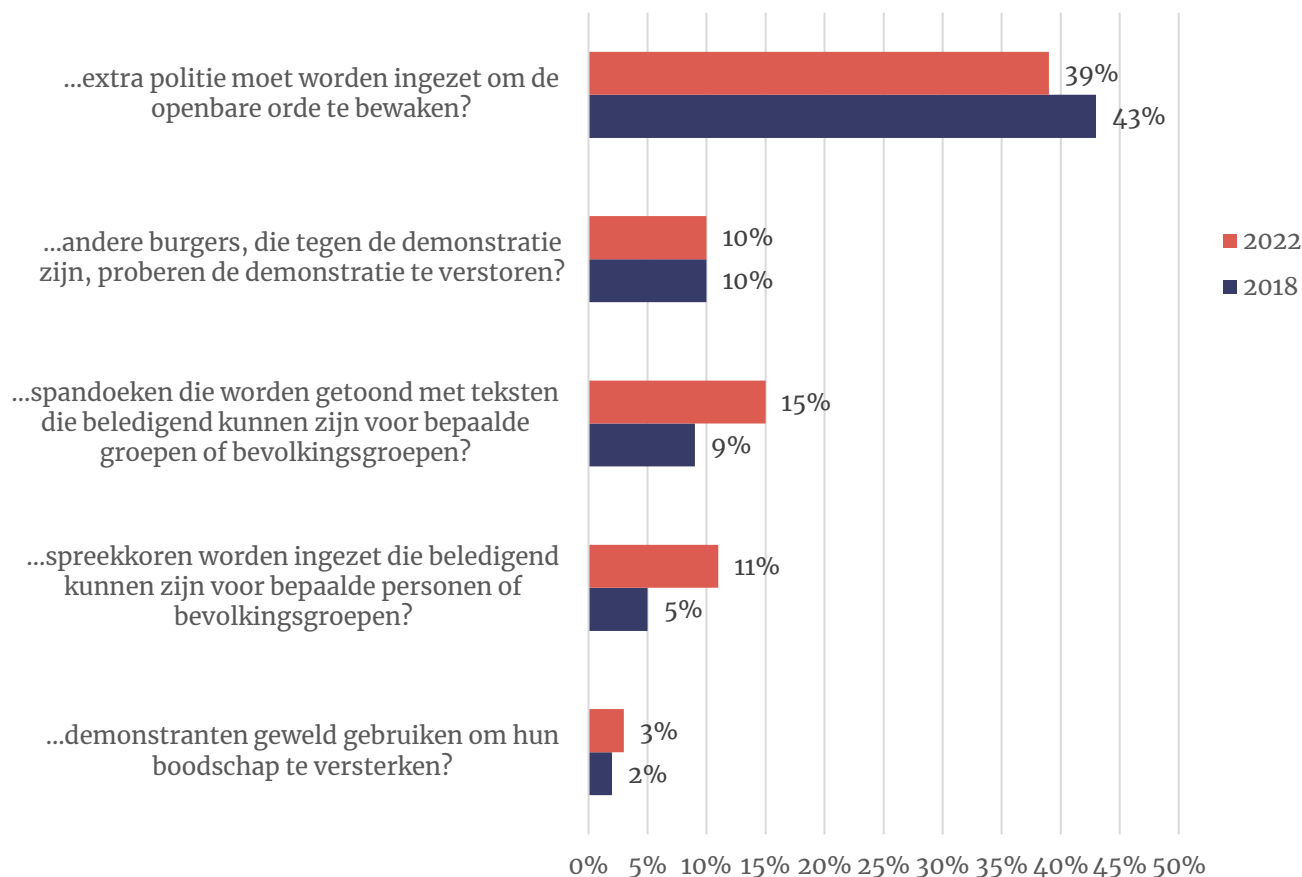
4.2 Beperkte veranderingen in opinie door de tijd

Door de uitkomsten te vergelijken met eerder onderzoek van [GfK](#) uit 2018 kunnen we zien of er veranderingen hebben opgetreden in de publieke opinie. Op twee stellingen zien we een significante verandering. Nederlanders vinden het nu iets vaker acceptabel als er beledigende spandoeken worden getoond (van 9 naar 15%) en spreekkoren worden ingezet (5 naar 11%). De overige verschuivingen zijn niet significant.

Figuur 4.2: Kunt u aangeven hoe acceptabel of onacceptabel u het vindt als er bij een demonstratie...

Laten zien: deel dat het (zeer) acceptabel vindt. Data 2018 komt uit GfK-onderzoek.

Basis: volledige steekproef (n=2.188)

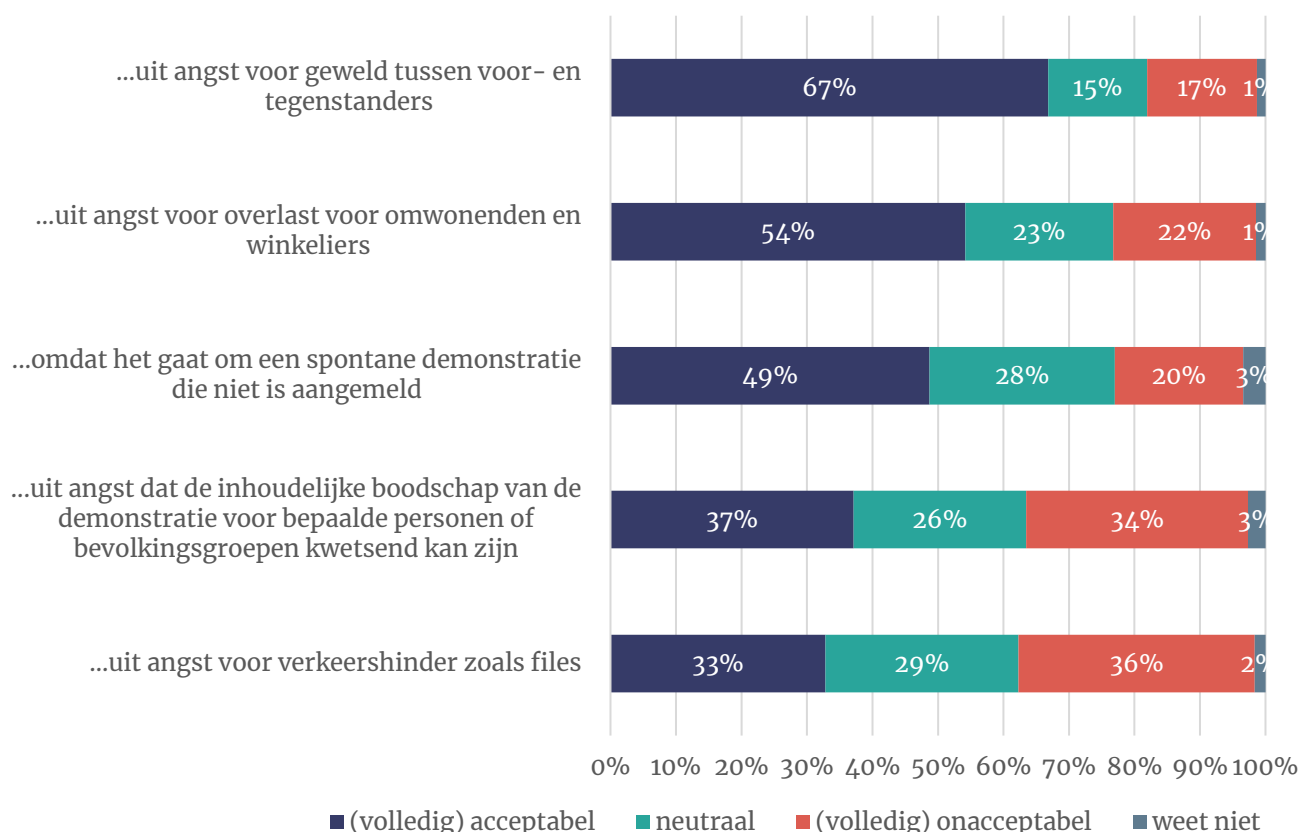
5 Wanneer is een verbod (on)acceptabel?

5.1 Overlast en geweld gezien als acceptabele reden voor verbod

We legden ook voor of men vindt dat demonstraties van tevoren moeten kunnen worden verboden. De meerderheid vindt dat een demonstratie van tevoren verboden moet kunnen worden uit angst voor geweld tussen voor- en tegenstanders (67%) of uit angst voor overlast voor omwonenden en winkeliers (54%). Daarnaast vindt de helft (49%) dat spontane (niet aangemelde) demonstraties eveneens verboden moeten kunnen worden.

Over de laatste twee situaties zijn Nederlanders sterk verdeeld. Ongeveer een derde (37%) vindt dat een demonstratie verboden moet kunnen worden als de boodschap kwetsend kan zijn voor personen/bevolkingsgroepen. Een ongeveer even groot deel (33%) is het daarmee oneens. Tevens vindt een derde (33%) dat de angst voor verkeershinder een gegronde reden is voor een verbod, terwijl een ander derde deel (36%) dit niet vindt.

Figuur 5.1: Hoe acceptabel of onacceptabel vindt u het wanneer een demonstratie van tevoren wordt verboden... Basis: volledige steekproef (n=2.188)

5.2 Meer draagvlak voor verboden dan vier jaar geleden

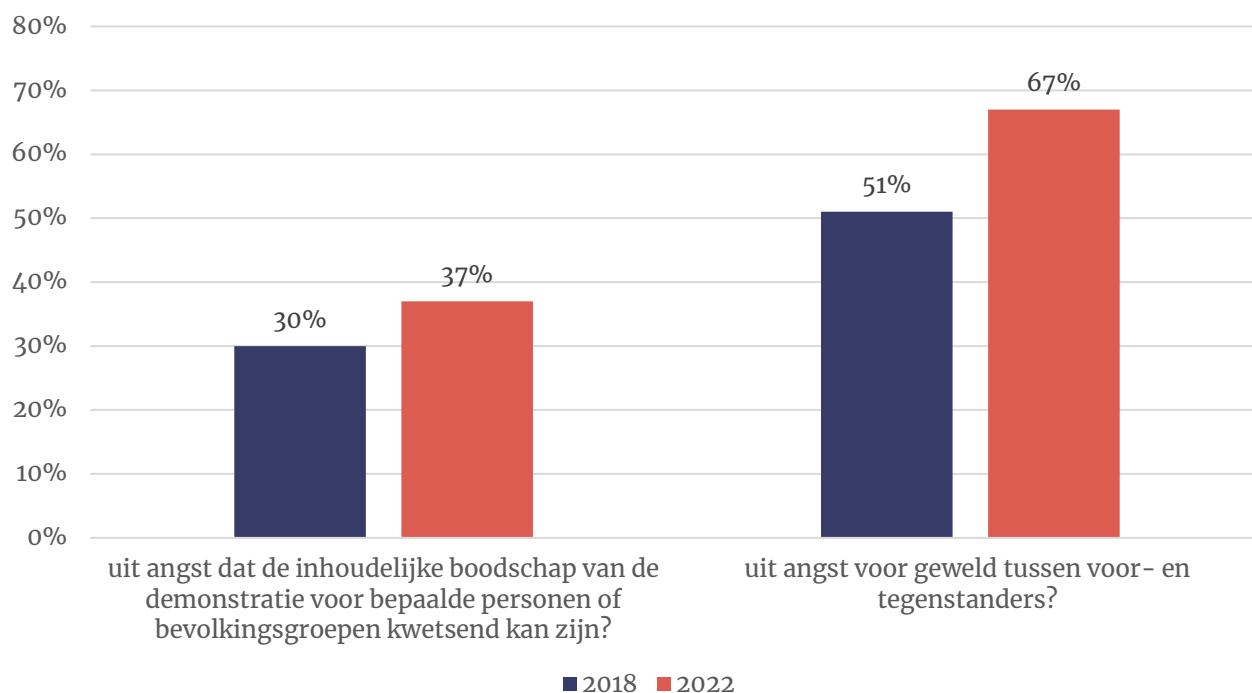
Vier jaar geleden vond men het minder vaak acceptabel als demonstraties van tevoren werden verboden dan nu. In 2018 vonden drie op tien dit acceptabel uit angst dat de inhoudelijke boodschap kwetsend zou voor personen of bevolkingsgroepen. Nu is dit gestegen naar 37 procent.

Twee op drie (67%) vinden een verbod nu acceptabel uit angst voor geweld. Dit betreft een fikse toename ten opzichte van 2018 (51%).

Figuur 5.2: Hoe acceptabel of onacceptabel vindt u het wanneer een demonstratie van tevoren wordt verboden...

Laten zien: deel dat het (volledig) acceptabel vindt. Data 2018 komt uit [GFK](#)-onderzoek.

Basis: volledige steekproef (n=2.188)

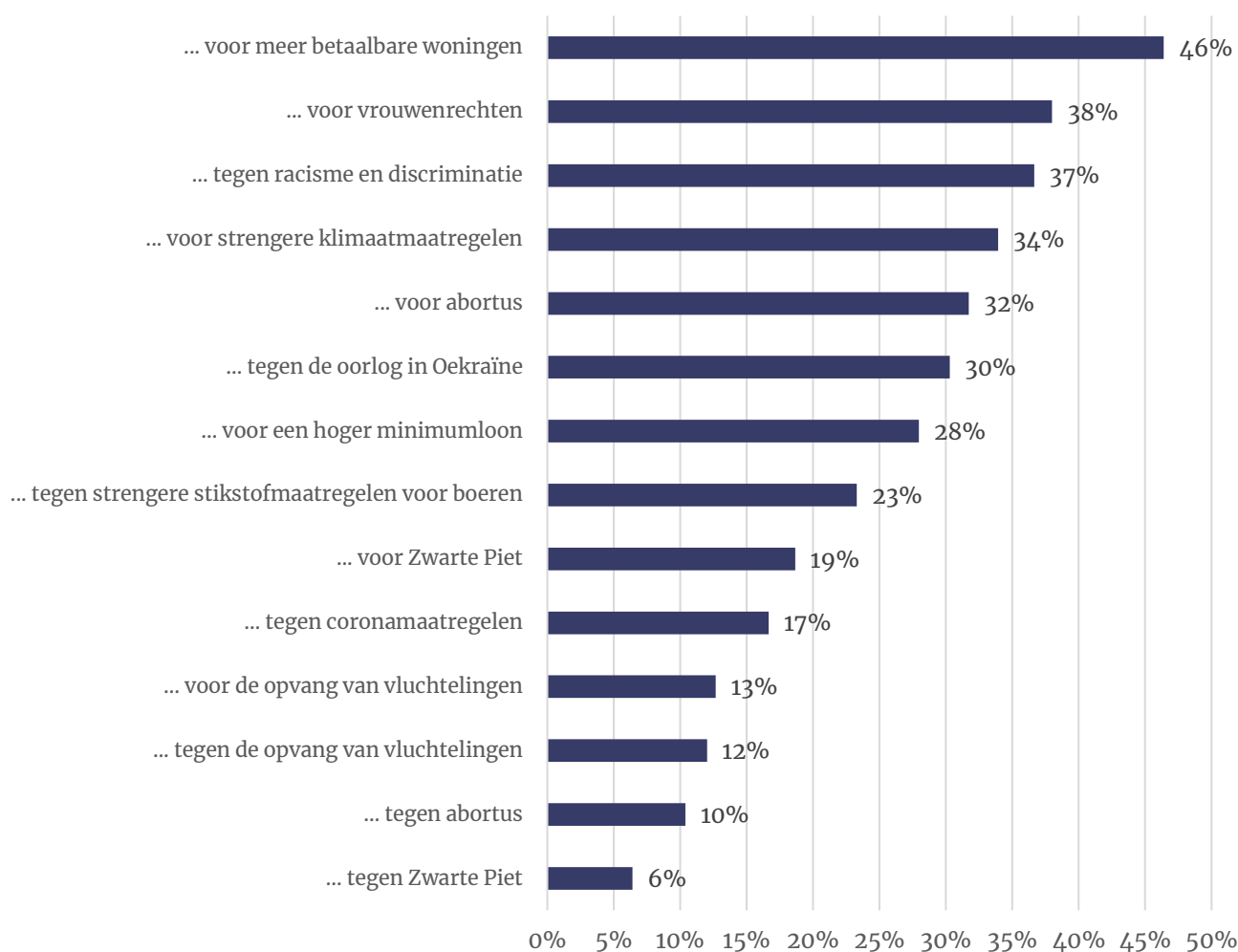
6 Belangrijke demonstratieonderwerpen

6.1 Bijna helft vindt woningdemonstraties zeer belangrijk of essentieel

Onderstaande figuur illustreert voor welke onderwerpen men vindt demonstraties essentieel of zeer belangrijk zijn. Betaalbare woningen wordt het vaakst aangeduid als essentieel of belangrijk. Bijna de helft (46%) geeft dit aan. Ook onderwerpen zoals vrouwenrechten, racisme en discriminatie, strengere klimaatmaatregelen, abortus en de oorlog in Oekraïne worden door minstens drie op tien genoemd.

Figuur 6.1: Zou u voor elk onderwerp kunnen aangeven of u het belangrijk vindt dat hier voor (of tegen) gedemonstreerd wordt?

Laten zien: deel dat het essentieel of zeer belangrijk vindt. Overige antwoordopties: belangrijk, niet zo belangrijk, onbelangrijk, zeer onbelangrijk, weet ik niet. Basis: volledige steekproef (n=2.188)

6.2 Naar politieke voorkeur

Welke onderwerpen men essentieel vindt om voor te demonstreren hangt sterk af van politieke voorkeur. Kiezers van VVD en CDA vinden geen enkel onderwerp vaker essentieel dan de gemiddelde Nederlander. Voor kiezers van GroenLinks en BIJ1 geldt dat zij acht (vooral progressieve) onderwerpen vaker aanduiden als essentieel dan gemiddeld.

Tabel 6.2: Essentiele onderwerpen naar partijvoorkeur ⁷

Laten zien: % van groep dat onderwerp essentieel noemt om voor te demonstreren. Basis: volledige steekproef (n=2.188)

	NL	VVD	D66	PVV	CDA	SP	PvdA	GL	FvD*	PvdD	CU	Volt	JA21	SGP	BBB	BIJ1*
Voor betaalbare woningen	19	6	16	25	7	22	20	32	21	26	10	27	17	8	21	56
Voor vrouwenrechten	16	12	28	11	6	20	26	34	5	25	7	25	8	2	15	41
Tegen racisme en discriminatie	16	13	19	9	3	16	25	41	2	21	8	27	7	3	13	53
Voor abortus	13	10	21	10	6	16	14	32	3	29	3	33	7	0	12	20
Voor een hoger minimumloon	13	2	9	14	3	26	17	23	15	19	10	15	9	5	13	41
Voor strengere klimaatmaatregelen	12	5	24	4	1	11	19	46	3	32	7	27	1	1	9	47
Tegen strengere stikstofmaatregelen	10	3	3	17	10	10	5	4	47	6	3	3	16	9	35	6
Tegen de oorlog in Oekraïne	10	7	14	9	15	11	13	20	5	13	9	15	15	7	11	15
Voor Zwarte Piet	7	3	2	25	4	4	1	3	26	5	1	1	16	7	21	7
Tegen coronamaatregelen	6	1	3	10	3	5	1	2	51	2	0	1	6	8	15	0
Voor opvang vluchtelingen	5	1	6	2	3	8	12	21	0	11	7	14	1	1	3	28
Tegen opvang vluchtelingen	5	2	1	21	1	4	2	2	40	3	0	1	15	2	6	0
Tegen abortus	4	1	2	1	1	2	3	4	26	2	10	1	1	28	5	0
Tegen Zwarte Piet	3	1	4	1	3	2	4	6	2	4	3	6	0	0	3	31

⁷ Percentages voor BIJ1 (n=20) en FvD (n=32) zijn indicatief vanwege het beperkte aantal waarnemingen

6.3 Naar migratieachtergrond, opleidingsniveau en leeftijd

Als we dezelfde vraag uitsplitsen naar migratieachtergrond, opleidingsniveau en leeftijdsgroep treden er ook verschillen op al zijn die minder uitgesproken dan naar partijvoorkeur.

Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond bestempelen de volgende demonstratieonderwerpen vaker als essentieel dan anderen: voor betaalbare woningen en voor een hoger minimumloon, en tegen racisme en discriminatie en Zwarte Piet.

Hoog opgeleide Nederlanders vinden demonstreren voor strengere klimaatmaatregelen vaker essentieel. Dat geldt ook voor jongeren (18 tot en met 34 jaar). Jongeren vinden demonstraties voor betaalbare woningen, het recht op abortus en een hoger minimumloon ook vaker essentieel. Vrouwenrechten worden vaker door vrouwen (19%) als essentieel betiteld dan door mannen (13%). Bij demonstraties voor of tegen abortus treedt geen verschil op naar geslacht.

Tabel 6.3: Essentiele onderwerpen naar demografische kenmerken (migratieachtergrond, opleidingsniveau en leeftijdsgroep) Laten zien: % van groep dat onderwerp essentieel noemt om voor te demonstreren. Basis: volledige steekproef (n=2.188)

	Totaal	Autochtoon	Westers	Niet-westers	Hoog	Middel	Laag	18-34	35-46	47-64	65-plus
Voor betaalbare woningen	19	18	15	30	18	22	17	28	15	18	14
Voor vrouwenrechten	16	15	12	20	20	15	11	20	18	14	12
Tegen racisme en discriminatie	16	13	18	27	19	15	10	19	14	12	14
Voor abortus	13	14	10	12	15	14	8	21	16	12	9
Voor een hoger minimumloon	13	10	12	28	13	15	10	19	12	8	8
Voor strengere klimaatmaatregelen	12	13	11	8	18	9	7	23	13	8	9
Tegen strengere stikstofmaatregelen	10	10	5	6	8	10	12	6	14	11	9
Tegen de oorlog in Oekraïne	10	11	10	9	12	9	11	9	9	11	14
Voor Zwarte Piet	7	8	3	4	3	10	10	7	7	10	6
Tegen coronamaatregelen	6	5	5	10	6	7	4	6	9	5	2
Voor opvang vluchtelingen	5	5	6	9	8	5	3	7	5	4	5
Tegen opvang vluchtelingen	5	5	4	7	4	7	4	6	5	6	2
Tegen abortus	4	4	3	4	3	5	3	4	6	3	3
Tegen Zwarte Piet	3	2	4	8	4	2	1	3	3	2	1

7 Welke soorten demonstraties vindt men wenselijk en/of acceptabel?

Respondenten werden in dit deel van het onderzoek willekeurig verdeeld in zes groepen. De eerste vijf groepen kregen een situatieschets te zien van een demonstratie die in de afgelopen jaren heeft plaatsgevonden, terwijl de zesde groep als controlegroep fungeerde. Vervolgens werden zij enkele stellingen voorgelegd (die ook al in hoofdstuk 3 te zien waren) over demonstraties om te zien of de informatievoorziening effect heeft op houdingen t.o.v. demonstraties.

Zie hieronder de situatieschetsen:

Op 25 oktober 2021 demonstreerden ziekenhuismedewerkers in Amsterdam voor betere arbeidsomstandigheden door de 'planbare' zorg die dag neer te leggen waardoor alleen spoedzorg en behandelingen die niet kunnen worden onderbroken doorgingen.

Op 19 februari 2020 demonstreerde Farmers Defence Force in Den Haag tegen het stikstofbeleid van de regering door met trekkers over snelwegen naar het Malieveld te rijden.

Op 4 december 2021 demonstreerde Kick Out Zwarte Piet in Volendam tegen de in hun ogen racistische karikatuur door te protesteren op de markt in Volendam.

Op 11 oktober 2021 demonstreerde Extinction Rebellion in Den Haag tegen klimaatverandering door meerdere kruisingen te blokkeren.

Op 2 januari 2022 demonstreerden tegenstanders van het coronabeleid in Amsterdam ondanks een verbod van de burgemeester tegen de coronamaatregelen door in een stoet door de stad te lopen.

7.1 Demonstratie voor ziekenhuismedewerkers gezien als wenselijk

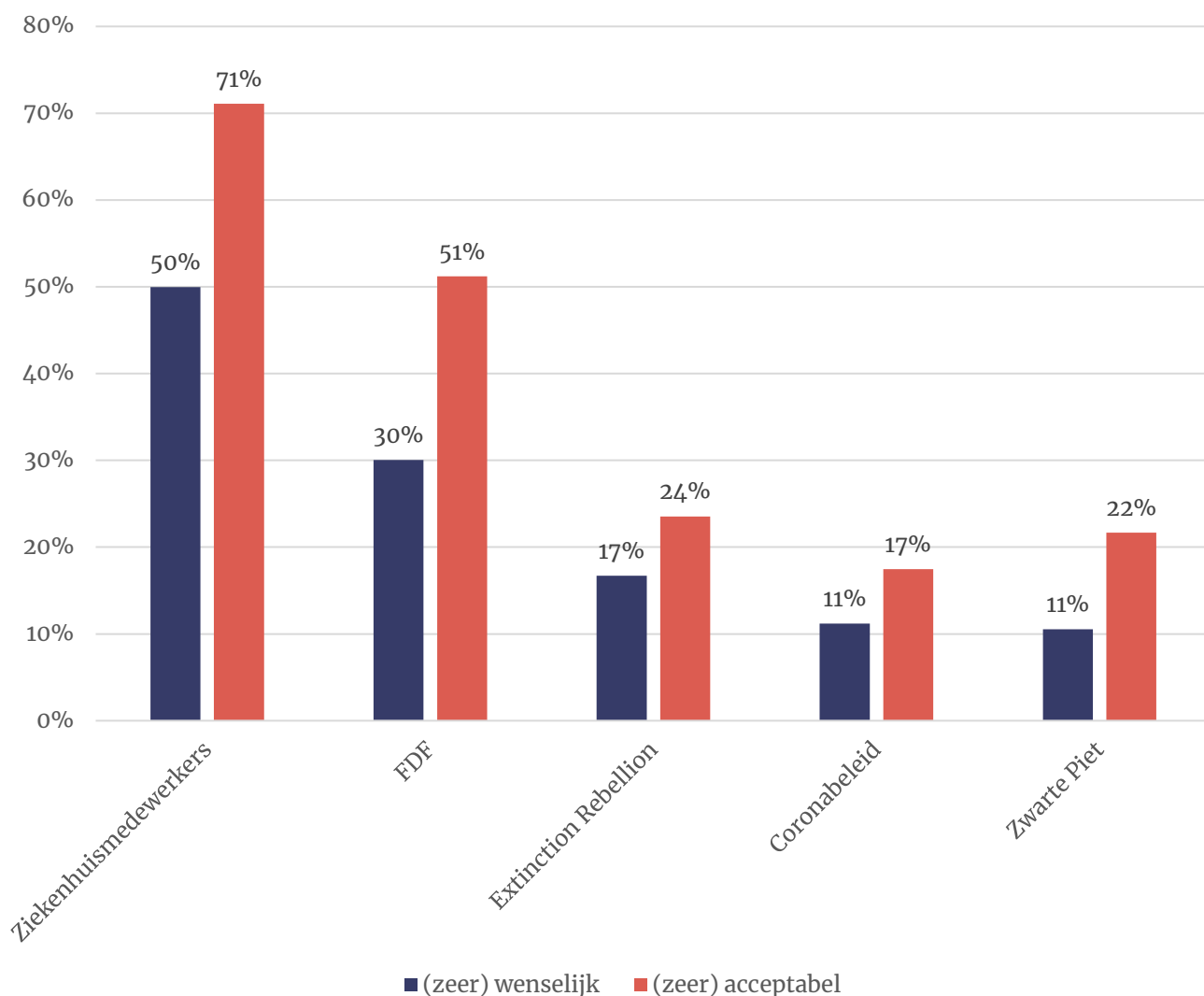
Iedere sub-steekproef werd gevraagd in hoeverre zij de aan hun voorgelegde demonstratie wenselijk of acceptabel vinden. De demonstratie van ziekenhuismedewerkers voor betere arbeidsomstandigheden kan op brede steun rekenen. De helft vindt het wenselijk en zeven op tien (71%) vinden het acceptabel.

De helft (51%) vindt het protest van de Farmers Defence Force acceptabel terwijl drie op tien het als wenselijk zijn. De demonstraties van Extinction Rebellion, tegen de coronamaatregelen en tegen Zwarte Piet worden doorgaans niet als acceptabel en/of wenselijk gezien.

Figuur 7.1: Kunt u aangeven hoe acceptabel of onacceptabel en wenselijk of onwenselijk u het vindt dat deze demonstratie plaatsvond?

Laten zien: % dat het (zeer) wenselijk en (zeer) acceptabel vindt.

Basis: steekproef opgedeeld in zes ongeveer gelijke delen (n max = 403, n min = 352)

7.2 Marginale effecten van informatievoorziening

De stellingen in tabel 7.2 werden aan iedere respondent getoond. Daarvoor werd de steekproef opgedeeld in zes gelijke groepen waarbij ieder deel een andere situatieschets van een betoging werd getoond. Om te testen of de verschillende soorten informatie effect heeft op de algemene houding vergelijken we de houdingen van de zes groepen in de tabel. Duidelijk is dat de effecten erg klein zijn. Significant positieve effecten zijn met groen aangeduid, negatieve effecten met rood.

Bij geen enkele groep is sprake van een sterk effect. Wel is de groep die de informatie werd getoond over de demonstratie van Farmers Defence Force iets positiever tegenover demonstratievrijheid.

Tabel 7.2: Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen? (naar informatievoorziening)

Basis: steekproef opgedeeld in zes ongeveer gelijke delen (n max = 403, n min = 352)

	Controle	FDF	Zorg	Corona	ZP	ER
Het is goed dat een demonstratie door de burgemeester wordt verboden als gevaar voor de openbare orde dreigt	82	81	81	82	81	83
Demonstratierecht is essentieel in een democratie	80	83	80	82	82	79
Demonstratievrijheid is essentieel in een democratie	79	84	79	80	82	78
In Nederland moet iedereen vrij zijn om in het openbaar voor of tegen iets te demonstreren	73	74	73	71	71	71
De overheid moet er altijd voor zorgen dat een demonstratie veilig plaatsvindt	68	70	73	68	68	68
Demonstraties zijn nodig om maatschappelijke veranderingen tot stand te brengen	53	59	56	52	50	52
Demonstranten kunnen doorgaans op mijn sympathie rekenen	22	25	25	18	18	22
Demonstraties zijn vrijwel altijd vreedzaam.	25	32	26	23	23	22
Demonstraties geven alleen maar overlast	18	17	19	25	20	21
Activisten kunnen doorgaans op mijn sympathie rekenen	17	16	12	14	11	14

8 Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van woensdag 14 tot maandag 20 juni. In totaal werkten 2.188 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. Iedere vraag is beantwoord door de gehele steekproef. Het grootste deel van de steekproef (n=1.950) is afkomstig het I&O Research Panel, 238 respondenten deden mee via PanelClix. Dit zijn allen Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond.

Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2021. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard. Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van n=2.000 en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselechte personen- en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). Sinds april 2019 werkt het I&O Research Panel met een spaarprogramma, waarbij deelnemers punten sparen afhankelijk van de lengte en complexiteit van de vragenlijst. Deze punten kunnen later worden ingewisseld voor Bol.com-tegoed of een donatie aan een goed doel.

I&O Research

I&O Research is het grootste onderzoeksbureau voor overheid en non-profit (volgens de MarktOnderzoeksAssociatie, MOA, 2019). Het is onze missie bij te dragen aan beter onderbouwde keuzes van onze klanten, op basis van onderzoek en advies. Wij werken voor overheids- en non-profitorganisaties.

I&O Research heeft vestigingen in Amsterdam en Enschede.

I&O Research is lid van de MarktOnderzoeksAssociatie (MOA), maakt deel uit van de Research Keurmerk Groep en onderschrijft de internationale ICC/ESOMAR-gedragscode voor markt- en sociaalwetenschappelijk onderzoek. I&O Research is ISO 9001-, ISO 20252- en ISO 27001-gecertificeerd. Het online onderzoekspanel (I&O Research Panel) is ISO 20252-Annex A gecertificeerd. Dit is de norm voor online en offline access panel.

I&O Research Enschede

Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede
T (053) 200 52 00
E info@ioresearch.nl
KVK-nummer 08198802

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
T (020) 308 48 00
E info@ioresearch.nl